
katsaus

Maantapa

Kasvatus epäitsenäisyyteen

Tahto ja luovuus itsenäisyyden
ytimessä

Historiallinen katsaus suomenruotsalaisuuteen

Väkivallan kulttuuri

Lähi-idän tapahtumien taustaa

KRIITTINEN
KORKEAKOULU

2.1984

12. (24.) vuosikerta
Kuusi numeroa vuodessa.

Julkaisija

Kriittisen korkeakoulun kannatusyhdistys ry.

Toimisto

Meritullink. 9 A 15, Helsinki 17
ma-pe klo 9-16. P. 661 925

Toimittajat

Antti-Veikko Perheentupa, päätoimittaja

Matti Heikkilä

Kaarina Vartia

Timo Peedu, taitto

Tilaukset vuodelle 1984

maksamalla 60 mk / vuosikerta ps-tilille 715 56-0

Irtotumerot

à 12 mk: Suomalainen Kirjakauppa, Porthamin paperikauppa, Kasvisravintola ja Suomen Luonnonsuojelun Tuki Helsingissä ja Oulussa. Osoitteenvuokset ja jalkitilaukset toimiston osoitteella.

**KRIITTINEN
KORKEAKOULU**

Osoite: Meritullink. 9 A 15, Helsinki 17
Puhelin: 661 925

on sitoutumaton, opetusministeriön tukema, avoimen yliopiston ideaa toteuttava kulttuurikeskus. Toiminta alkoi vuonna 1968.

Kriittinen korkeakoulu pyrkii

- tarjoamaan tietoa ja virikkeitä kaikille, jotka ovat kiinnostuneita aikanamme ongelmista,
- järjestämään kiinnostuneille mahdollisuuksia itsensä ja ympäristönsä kehittämiseen,
- edistämään sellaisen tiedon syntymistä ja kehittymistä, joka antaa uusia näkökulmia todellisuuden ymmärtämiseen sekä
- tarjoamaan mahdollisuuksia eri aatteiden, oppien ja mielipiteiden kohtaamiselle.

Sihteeristö:

Antti-Veikko Perheentupa

- toiminnan yleinen suunnittelu

Markku Graae

Martti Tuomola

- Ihmillisen kasvun seminaari ja ohjelman suunnittelu

Pirkko-Liisa Onnismäe

Britt-Marie Timperi

Ritva Winter

- sosiaalipedagoginen keskus

Asta Haapalainen

Matti Heikkilä

Terttu Lemström

Kaarina Vartia

- toimisto

- Katsaus

Kriittisen korkeakoulun kannatusyhdistys ry:n jäseneksi voi liittyä maksamalla jäsenmaksun 20 mk / vuosi (tai ainaisjäsenmaksun 300 mk ps-tilille 715 56-0).

SISÄLTÖ:

ANTTI-VEIKKO PERHEENTUPA
Maantapa

3

KARI E. TURUNEN
Kasvatus epäitsenäisyyteen
Peruskoulun kritiikkiä

4

TIMO AIRAKSINEN
Tahto ja luovuus itsenäisyyden
ytimessä

10

URPO HARVA
Väkivallan kulttuuri

12

PIRKKO ANTILA
Peruskoulun arviontia

15

TERTTU ARAJÄRVI
Aggressio vanhempi-lapsi-suhteessa

16

HENRIK STENIUS
Historiallinen katsaus
suomenruotsalaisuuteen II osa

20

PERTTI MULTANEN
Lähi-idän tapahtumien taustaa

24

Silmäyksiä

30

Maantapa

Poliittisen toiminnan heikkenevästä arvostuksesta ei suotta kanneta huolta. Epäluottamus alkaa helposti jäytää demokratian keskeisiä perustekijöitä. Vaikka tilanteen liukuminen suoranaisesti luottamuskriisiksi saataisiin avata mahdollisuuksia tärkeihin uudelleenarviointeihin, on kriisien tie kuitenkin rauhallista kehitystä vaivalloisempaa. Siksi kriisin aiheuttajia kannattaisi ajoissa miettiä.

Ainakin oireita luottamuskriisistä on tilanteessa, jossa monet keskeiset poliitikot ja poliittisesti nimitetyt virkamiehet vastaavat oikeusistuimissa syytteisiin asemansa väärinkäyttämistä. Ilmapiiirissä on ollut jo pitkään jonkinlaista yleisen puhdistuksen tuntua. Ilman muuta on kuitenkin selvää, että julki tulevat tapaukset ulottuvat vain hyvin rajalliseen ajanjaksoon ja että siltäkin ajalta jää paljon tutkimatta. Tuskin lienee liikaa sanottu, että kysymys on eräänlaiseksi maantavaksi paisuneesta arveluttavasta ilmiöstä. Näin on pääteltävissä puolueiden liikuttelemissa rahavirroista, joiden alkuperä ei ole ollut selvitettävissä.

Maantavan luonne tekee asiasta erityisen merkittävän. Maantapa on juriidinen käsite. Vanhan tuomarinohjeen mukaan maantapaa on pidettävä lakina, jonka mukaan tuomitaan, kunhan tapa ei ole kohtuuton. Tähän ohjeeseen tuskin kukaan syytetty ilkeää vedota. Maantavasta juriidisessa mielessä voitaneen kuitenkin puhua siksi, että oikeusviranomaiset ovat sallineet tilanteen jatkua tutkimatta hyvin pitkään. Kukaan keskeisessä asemassa toiminut ei ole voinut sinisilmäisesti uskoa, että puolueiden piirissä liikkuisi vain valonkestävä rahaa. Se miksi tilanteeseen ei ole puututtu, on tietysti hyvin monimutkainen juttu. Mutta yhtäkaikki puolueiden rahoituskäytäntöön muodostui jonkinlainen puolivirallinen hyväksynnän suojakehä, jonka sisällä tapahtui jatkuvaa ja mahdollisesti yhä rohkeampaakin riskinottoa.

Kun puoluerahoituksen toteutuminen on

ilmeisesti liittynyt erinäisiin avainasemiin, tämä seikka saattaa olla voimakkaastikin vaikuttanut virantäyttöihin sekä valtion että kuntien hallinnossa. Voi vain kuvitella, millaisia sidonnaisuuksia tällaiset taustatekijät ovat saattaneet muodostaa sekä puolueille että yksityisille virkamiehille. Yksittäistapauksissa on tieto asioiden todellisesta kulusta voinut muodostua kohtuuttoman vahvaksi pelitilanteeksi sellaisen käytöstä kiinnostuneelle. Joka tapauksessa vääristymien vaarat ovat olleet suuria.

Kysymys on siten yhteiskuntamoraalia monella tavalla uhkaavasta ilmiöstä, jonka pois juurruttaminen on tärkeä yhteinen tavoite. Oikeudenkäynnit toivottavasti tekevät tämän asian selväksi. Luultavasti niissä laajemminkin nähdään keskeiseltä osin yleistävää mielekkyyttä. Yksityisen syytetyn asemaa ei kuitenkaan kaikissa tapauksissa voi olla pahoittelemta. Syystä he saattavat kokea itsensä jonkinlaisiksi sijaiskärsijöiksi. Todellinen vastuu kuuluisi varsin laajalle yhteiskunnallisten vaikuttajien joukolle, joista useimpien osuus tosin on ilmeisten vääristymien passiivinen hyväksyminen. Täysin mahdotonta on myös ratkaista, mihin kohtaan kulloinkin asettuu puolueen edun edistämisen ja oman edun tavoittelun raja. Pimeitten rahavirtojen ohjaamisen mahdollisuus on monien kohdalla lisännyt henkilökohtaista valtaa ja sen mukana hyvinvointiakin, vaikkei yhtään korruptiomarkkaa olisi luistanut omaan taskuun. Yksityistä etua on saattanut saavuttaa pelkästään sillä, ettei ole halunnut nähdä liikaa.

Mitä tästä pitäisi oppia? Ilmeisesti ainakin se, miten helposti haavoittuva asia on yhteiskuntamoraali. Siksi sitä tulisi pitää eräänlaisena kansallisomaisuutena, jonka jokainen sukupolvi on velvollinen siirtämään seuraajalleen.

AVP

Kari E. Turunen:

Kasvatus epäitsenäisyyteen Peruskoulun kritiikkiä

Opettajana toimiessani minulle avautui näkyviin se kuilu, joka vallitsee akateemisen kasvatustieteen ja käytännön kasvatustyön välillä. Nämä kaksi toiminnan aluetta eivät ainaakaan myönteisesti kosketa toisiaan. Tapa, millä, ns. käyttäytymistieteet ja kasvatustiede muodostavat kuvaa ihmisestä ja hänen kehityksestään, ei kosketa kasvatustodellisuutta. Nykyiset tieteet tällä alueella voivat kyllä vahingoittaa ymmärrystämme lapsesta.

Koulunuudistuksissa tapahtui 70-luvulla jotain sellaista, jota Orwell kykeni ennakoimaan. Uudistukset tapahtuivat siinä hengessä, että asiantuntemus on vain hallinnossa ja hallinto määrittelee, mitä kentän on tehtävä. Hallinto ajattelee kansalaisten puolesta sen, mikä on heille parasta. Keskittämistä, yhdenmukaista suunnittelua ja ohjelmien tiukkaa toteuttamista ”kansalaisten parhaaksi” siivitti kansalaisten ja opettajakunnan halveksunta.

Keskityn tässä yhteydessä tilan puutteen vuoksi vain kolmeen seikkaan. Aluksi totean jotain yleistä ihmisen kehityksestä; jotain sellaista, joka on ollut tieteiltä pimennossa. Toiseksi koetan arvailla, miksi 70-luvulla jouduttiin sellaisiin koulunuudistuksiin kuin jouduttiin; kaikilla kasvatuksen tasoilla aina yliopistoja myöten. Aika suuri yksimielisyys vallitsee siitä, että nämä uudistukset enemmän tai vähemmän epäonnistuivat. Kulttuurihistorioitsijoilla tulee olemaan mielenkiintoinen tehtävä selvittäessään, mistä tämä johtui. Miksi uudistuksiin ajaututtiin ja miksi ne muodostuivat sellaisiksi kuin muodostuivat. Uudistuspainetta oli olemassa paljon, mutta

ymmärrystä asioiden hahmottamiseen ei yleisesti ollut olemassa.

Kolmanneksi teen ehdotuksia nykyisestä umpikujasta pääsemiseksi. Aina silloin kun jokin elämänala joutuu ”järjestyksen kouriin” niin kuin koululaitos meidän aikanamme, on erityisen vaikea palata takaisin ”vaapaaseen maailmaan”; maailmaan, jossa tunnetaan elävän itsemääräämisen mahdollisuus. Järjestyksen kourista palaaminen itsemääräämiseen ja luottamukseen tuntuu johtavan aluksi kaaokseen. Täytyykö odottaa jotain katastrofia, jotta suunta voi muuttua, vai löytyykö viranomaisilta riittävästi mielenmuutosta ja vahvaa tahtoa orientoitua uudella tavalla hallitsemaan?

Muutama näkökulma ihmisen kehitykseen

Nykyisin tuijotetaan tieteissä mielellään ulkoisiin seikkoihin tai pyritään jotenkin ulkoistamaan ja esineellistämään sielullisetkin ilmiöt. Usein halutaan asennoitua ihmisenkin kehitykseen biologisesti tai ainakin biologisiin taipuihin. Ennen kaikkea ja nimenomaan ihmisen kehitys on kuitenkin sisäistä kehitystä. Ihmisen kehitys on hänen sisäisen (sielullisen) maailmansa laatuisten vähittäistä esiinpuhkeamista. Kasvattajan on syytä pyrkiä muodostamaan itselleen herkkyyttä aistia sisäisen maailman avautumista ja liikahduksia.

Ympäristö on olennainen vaikuttaja sisäisen maailman avautumisessa. Moderni kliininen psykologia on onnistunut muodostamaan ajatuksia siitä, kuinka varsinkin hyvin

systemaattiset ympäristön puutteet heijastuvat pitkälle aikuisikään. Ympäristön vaikutusta ei ole kuitenkaan syytä korostaa väärällä tavalla, vaikka se on ratkaiseva tekijä nimenomaan ihmisen kehityksessä, koska ihminen omaksuu suuren osan sisäisen maailmansa ilmiöistä kulttuuriympäristöstä. Olennaista on myös se, että ihminen nimenomaan vastaa (reagoi) ympäristön virikkeisiin oman sielullisen kehityksensä ja ihmisen yleisen olemuksen mukaisesti.

Yksinkertainen esimerkki tästä asiasta on kielen oppiminen. Kieli kaikessa suunnatossa monimutkaisuudessaan ja kulttuurisessa erityisyydessään (esim. suomenkieli) saadaan ympäristöstä. Lapsi tavallaan "liittyy" kieleen. Kuitenkin hän voi ottaa kielen vastaan vain, jos hänen sisimpänsä kykenee (ihmiselle tyypillisesti) vastaamaan ympäristön kielellisiin virikkeisiin. Kielen oppimisen voi sanoa olevan ihmisen kehityksen luonnollista tarkoitushakuisuutta, joka pyrkii toteutumaan; sisäinen maailma avautuu tälle mahdollisuudelle jo varhaisina ikävuosina. Ympäristön virikkeet ja niiden laatu sekä herättävät kielenoppimisen kyvyn että ehdollistavat sen määrättyyn muottiin (esim. suomenkieli tai sen jokin murre).

Ympäristö muodostaa virikkeen, virittää sisäistä elämää, mutta ilman luonnollista sisäistä vastausta ei ympäristön viritys olisi mahdollista. Vasta sitten kun ymmärryksemme avautuu näkemään ihmisen sisäisen maailman avautumista ja sen säännönmukaisuuksia, syntyy kasvatustiede. Vaikka kehityopsykologia on löytänyt yhtä ja toista hyödyllistä tietoa ihmisen kehityksestä, vaivaa sitä asioiden ulkoistaminen, joka ei paljon auta lapsen sisäisen maailman ja sen kehkeytymisen kohtaamisessa ja oivaltamisessa. Pahimmillaan voi syntyä kylmää esineellistävää suhdetta lapseen.

Hallinnon perspektiivistä kasvatusta hallitsee vimmainen tarkoituseräisyys (vastakohdana tarkoitushakuisuudelle). Entistä seikka-peräisemmin luetellaan se, mitä "yhteiskunta" (tarkemmin: valtio) edellyttää lapselta. Kun näkee opetusohjelmissa valtavan maailmankuvallisen ajattelun valvonnan toteutuneena, ymmärtää, kuinka nerokkaasti Orwell oivalsi tulevan kehityksen. Peruskoulu on maailmankatsomuskoulu, joka lähtee määrätystä maailmankatsomuksesta ja pyrkii sen myös juurruttamaan tuleviin kansalaisiin, joita on sitten helppo ohjailla. Tämä näkyy uudessa opiskelevassa nuorisossa. Heidän on

entistä vaikeampi käsittää sitä, että asioista voidaan ajatella hyvin monella tavalla. Yleinen liturgia on ottanut ylivoimalla monilla elämänalueilla eikä aidanylipotkimista suvaita.

Ihmisen kehitys on siis laadullista muutosta ja uusien kehitystuloksien esiinpuhkeamista. Jos halutaan erityisesti painottaa kasvatuksen lopputuloksena itsenäisyyttä, niin silloin on katse käännettävä kasvavan sielunelementteihin. Ihminen voi olla itsenäinen vain suhteessa sielunelementteihinsä. Olen useissa yhteyksissä halunnut korostaa, kuinka tärkeätä on saavuttaa aito elämyksellinen kosketus kolmeen perustavaan sielun laatuun, jotta alkaisimme todella ymmärtää kasvatusta. Nämä kolme sielunlaatua ovat ajattelu, tunne ja tahto. Tämän yksinkertaisen ja vanhan jaottelun ei ole syytä hämätä meitä totuudellaan, vaan olennaista on, että me kohotamme nämä sielunlaadut elämyksellisesti ja kokemuksellisesti näkyviin. Niiden ymmärrys on vasta alullaan ja kasvatus voi saavuttaa nykyaikaisen muodon vasta, kun ymmärrys ihmisen sielunelämän perusolottuvuuksista syvenee. Kun nykyaikana ihmisestä yritetään muodostaa jonkinlaista tiedon etäispäätettä, laiminlyödään muiden sielunelementtien kehitys, paitsi ajattelun yksipuolinen rasittaminen tiedonomaisella aineksella. On selvää, että kehittyvät epäitsenäisempiä ihmisiä kuin kokonaispersoonallisuuteen aidosti vaikuttavassa kasvatuksessa. Lapset jäävät elottoman ajatuskuoren alle.

Ajattelu on sielunvoima, jolla ihmisen on määrä jäsentyä, juurtua ja orientoitua todellisuuteen. Kasvatuksessa olennaista on käsitellä ajattelua ajanmukaisella tietoa-aineistolla, mutta ei niin, että tieto absolutisoidaan ja ajattelun merkitys persoonassa tukahdutetaan. En voi kuitenkaan tässä puuttua ajattelun kaikkiin ulottuvuuksiin.

Ajattelu ei kuitenkaan ole vielä varsinkaan peruskoulun alkuvuosina kuoriutunut muusta "sielunmassasta" itsenäiseksi käsitteelliseksi laaduksi, miksi se murrosiässä luonnollisen kehityksen ja ympäristön virikkeiden vaikutuksesta muodostuu. Ajatteluun vaikuttaa aina aikuisellakin tunteet, mutta lapsella vaikutus ajattelun ja tunteiden välillä on vielä olemuksellista eikä vain sisällöllistä. Ajattelu on vielä koululaisella "tunnevaipassa", jossa kumpikaan, ei ajattelu eikä tunne, ole vapautunut kaikkiin ulottuvuuksiinsa. Siksi lasta on lähestyttävä pyrkimällä puhuttelemaan häntä elämyksillä, koska kuitenkin hän reagoi elämyksellisesti kaikkeen opetuk-

seen. Voisi sanoa, että lapsen kokemus elää erityisesti elämyksen ”aurassa”. Tällöin mielikuvien viljely, erityisesti kielen sointiin, satuihin, ja muuhun elämykselliseen mielikuva-aineeseen perustuva esitiedon muodostus rikastuttaa myöhemmän vapaasti käsitteellisesti liikkuvan ajattelun kehitystä. Vahva ajattelu edellyttää elävää ja rikasta mielikuva-aineistoa ja se saavutetaan erityisesti varsinaisessa kouluiässä. Jos äärimmäisen kuivalla ja abstraktilla tietoaineksella autioitetaan lapsen kokemus jo varhain, ei hänellä ole mahdollisuuksia itsenäisyyteen, todellisuuden itsenäiseen jäsentämiseen ajattelulla, nykyisessä tietotulvan yhteiskunnassa. Lasta ei saa rasittaa väärin muotoillulla tiedolla vääräaikaisesti. Mitään ei menetetä, jos lähdetään lapsen edellytyksistä ja siirrytään kehityksen kannalta oikea-aikaisesti abstraktiin ajatteluun.

Lapsi siis liittyy ennen kaikkea tunteillaan ympäristön virikkeisiin. Siksi opetusohjelmat olisi muotoiltava taiteellisesti. Jotain hämäävää väärinymmärrystä on siinäkin, että hyvin kategorisesti puhutaan taide- ja taitoaineista tietoaineiden rinnalla. Tällaista elämän pirstomista ei tule suorittaa, vaikka toiset aineet ovatkin enemmän painottumista aistimiseen ja kokemukseen (musiikki ja taiteet) ja toiset enemmän tekemiseen (käsiyöt). Ihminen ei ole osia vaan kokonaisuus ja olisi siksi pidettävä mielessä, että lapsen kokemus on elämyksellisesti kokonaisvaltainen.

Kuitenkin erityisesti tekevää suhdetta todellisuuteen on lapsen kohdalla painotettava, koska kaikista silmiinpistävintä lapsessa on se, että hän on tavallaan tahto-organismi. Lapsi on loputtomassa liikkeessä ja oppii ensisijaisesti tekemisen kautta. Tekemistä ei saa yrittää lamauttaa tai ohjata sitä vain kirjalliseen tekemiseen (irvikuvana ”rasti ruutuun”-tahtominen). Se on suorastaan lapsen olemuksen fysiologista vaurioittamista. Kaikesa opetuksessa tulee varhaisina vuosina olla ”tekemisen kautta” -oppimisen näkökulma. Tahto kasvaa vain tekemällä. Kun tahto alistetaan teoissa jonkin todellisuuden alan realismille (puun, metallin, langan, kankaan, värin, kynänjäljen jne.), vain näin voidaan muodostaa persoonallisuutta, joka kokee vapautta tahtomuksessa eikä esty ja hyypiöidy kipsiseksi aikuisena. Kyky tahtoa lieenee persoonallisen tyydytyksen kannalta tärkeimpiä asioita, mutta myös yhteiskunnallisesti tahtovat ja tekevät ihmiset ovat arvokkaita.

Miten kasvatuksen kriisiin on jouduttu?

Käsitykseni mukaan suuri osa vanhemmista ja suurin osa opettajista on varsin tyytymättömän nykyiseen koulukasvatusjärjestelmään. Peruskoululla oli hyvin vähän vastustajia siinä mielessä, että se pyrki toteuttamaan kasvatuksellista tasa-arvoa. Vastustus oli kuitenkin ankaraa varsinkin opettajakunnan keskuudessa. Itse asiassa on varsin outoa, että sellainen uudistus pystyttiin toteuttamaan, vaikka varsinaiset asianomaiset ja asiantuntijat sitä varsin laajasti vastustivat. Asiantuntijoilla tarkoitin kasvatustyöntekijöitä, en kasvatustieteilijöitä tai viranomaisia.

Se, että ajaututtiin ilmeisesti lopulta kenenkään toivomattomaan ahdinkotilaan kasvatuksessa, johtuu mielestäni kolmesta laajahkosta kulttuurisesta seikasta. Ensimmäinen oli yleiskulttuurinen tilanne koulutuksen ja tieteen kentällä. Ns. sosiaalitieteellinen koulutus oli levinnyt hyvin laajasti vaikuttavaksi, ajatuksia ja tietoisuutta muokkaavaksi voimaksi. Nyt kun näemme sosiaalitieteidenkin ajautuneen jonkinlaiseen vararikoon, voimme ymmärtää, että se tietoisuus, jota ne muodostivat, oli varsin epäasianmukaista ihmisen ymmärtämisen kannalta. Kuitenkin laajat kansakerrokset saivat sosiaalitieteellistä koulutusta.

Luultavaa on, että suuri osa ns. suunnittelijoista kouluhallinnossa oli saanut sosiaalitieteellisen, mutta erityisesti kasvatustieteellisen koulutuksen. Se ajattelu, maailmankuva ja asennoituminen ihmiseen, joka noin yleisesti ottaen eli 60-luvun ja 70-luvun ihmistieteissä, väärästi vahvasti kykyä kohdata ja ymmärtää ihmistä. Kun suunnittelijoilla ei ilmeisesti ollut juuri kosketusta todellisuuteen, he muodostivat kasvatuksesta tämän oppineisuuden perusteella hallinnollis-rationaalisen kuvan. Tragikoomista oli 70-luvulla kuunnella koulutuspäivillä kasvatusoppineiden ja viranomaisten näkemyksiä kasvatuksesta. Tieteellinen ajattelu runteli ymmärrystä kasvatuksesta ja tekee sitä ilmeisesti edelleenkin korkeakouluissa. Uskoisin, että 90 % opettajista pitää nykyistä kasvatustiedettä epäuskottavana.

Kasvatustieteet olivat kuitenkin se kulttuurinen yleinen ajattelu vääristävä voima, joka ideologisesti mahdollisti kasvatustodellisuuden väkivaltaisen kohtelun. Onneksi tilanne ei kuitenkaan ole kasvatuksen kentällä niin huono kuin voisi olla, koska vanha opettaja-

kunta ei suinkaan antautunut näennäistieteelliseen ajatteluun ja uudetkin opettajat jaksavat ponnistaa irti siitä ajatuksellisesta häkistä, johon heidät ehkä koulutuksessa on ajettu.

Toinen tärkeä kulttuurinen tekijä oli 60-luvulla alkanut ja 70-luvulla toteutunut totalitarismin aalto. Ankaraa oli se pilkka ja iva, jota nuoret virkamiehet (suureksi osaksi aivan uusi ammattikunta) kohdistivat opettajakuntaan. Luultavaa on kuitenkin lähinnä se, että tietty totalitaristinen järjestykseen panon ja kurin henki oli pesiytynyt eräisiin puolueisiin, jotka päättivät järjestää asiat kansan parhaaksi kyselemättä kansalta asiaa.

On syytä huomata, että lasten vanhemmat eivät yleensä nähneet tilannetta. Aikaisemmin kansakoululaitos oli paljolti syntynyt kansalaisaloitteista ja kansakouluun tunnettiin luottamusta. Vanhemmat elivät yhä tämän luottamuksen ilmapiirissä. Vasta nyt kansalaiset ovat alkaneet nähdä, että uudistus ei ollut heidän luottamuksensa arvoinen ja alkavat vaatia itselleen oikeutta määrätä lastensa kasvatustarpeet, riippumattomina viranomaisista.

Kuinka sitten kuitenkin voitiin toteuttaa uudistus, jota opettajien valtava enemmistö vastusti siinä muodossa ja hengessä, missä se toteutettiin? Pahat asiat tapahtuvat usein varkein ja huomaamatta. Vasta jälkeenpäin itsekin huomasin, että moraalisesti ehkä suurin syyllinen oli opettajien ammattijärjestö (järjestöt, jotka yhtyivät peruskoulutuksen piirissä OAJ:ksi 70-luvun puolivälissä). Oma ammattijärjestö ei lainkaan pyrkinyt kana-voimaan opettajien tyytymättömyyttä ja asiantuntemusta hallinnon tasolle. Ammattijärjestön toimihenkilöt oli sen sijaan valjastettu tyynnyttelemään opettajien vastustusta ja jopa kovillakin toimilla poistamaan uudistuksen kritikoijat vaikutusvaltaisilta paikoilta. Opettajat tavallaan petettiin, lyötiin takaa tikari selkään. Siinä mielessä opettajajärjestöjen historiaan liittyy viime vuosikymmeneltä hyvin murheellisia piirteitä kasvatuksen kannalta.

Tällainen tilanne syntyy, kun samat poliittiset voimat vaikuttavat sekä hallinnossa että ammattijärjestössä. Jos puolalaiset olisivat löytäneet Solidarisuutensa aikaisemmin, niin ehkä me suomalaisetkin olisimme havainneet 70-luvulla, mitä tapahtuu. Tilanne on kansalaisten kannalta erittäin vaarallinen silloin, kun samat poliittiset voimat ohjaavat heitä sekä hallinnon että ammattijärjestöjen

puiteissa. Yhdistämässä lienee ollut myös sama kasvatustieteellinen ideologia. Nykymaailmassa ei tietysti totalitarismi kehity yhtäkkiä, vaan hiljaa hivuttamalla, pahaa aavistamatta, juuri niin kuin Orwell pelkäsi. Kaikki näyttää olevan hyvin. Vaarallista tämä on erityisesti, jos kyseiset poliittiset voimat lisäksi hellivät totalitaristisia ajatuksia ideologioissaan.

Kuinka päästään ulos tilanteesta?

”Hyvästä järjestyksestä” — vaikka se olisi ahdistavakin ja pitkällä tähtäimellä tuhoa ennustava — on vaikea päästä eroon. Ehkä yhteiskunta uudistuu vain kriisien ja mullistusten aikana. ”Hyvästä järjestyksestä” on tullut myös monille identiteettikysymys, jonka vuoksi on mahdollon oientoitua uudelleen; kynsin hampain isketään kiinni vallitsevaan, koska työn ja elämän pohja menee sen myötä, jos uusi astuu tilalle. Kuitenkin henkilökohtainen kriisi on olennainen osa yksilön uudistumista. Tarvitaanko kriisiä sitten myös yhteisöllisellekin tasolle?

Tahallisen ilkeästi voisi kärjistää, että kansalaisen perspektiivistä kouluhallinnolla näyttää olevan kolme linjaa. Ensimmäistä voisi nimittää ”kauniin puheen linjaksi”. Yllättäin on ilmennyt tällainen linja, joka viljelee todella herkkää ja ymmärtäväistä, ylisenaista puhetta kasvatuksesta, mutta josta ehkä puuttuu ihmisen kehityksen todellista ymmärtämistä. Toisaalta tilanne näyttää pysyvän entisellään, koska todellisuuteen pureutuvia ajatuksia ei kuitenkaan löydy. Hyvä tahto on kuitenkin tärkeätä, jos se ei toimi itsensäkorottamisen välineenä tai kentän hämäämiseksi. Toinen linja, joka ilmaantui kentälle pian uudistusten myötä, voisi olla ”antaa mennä” -linja. Opettajille sanotaan, että ”tehkää, mitä haluatte”. Tässäkin on hyvä ydin, mutta käytännössä monimutkaisessa ja raskaassa ”hyvän järjestyksen” organisaatiossa ei juuri voi kovin itsenäisesti toimia. Päätösvaltaa on ainakin näennäisesti yritetty siirtää kuntatasolle.

Vallassa on kuitenkin hallitsemaan pyrkivä ”kovislinja”, joka puhuu vain asetus- ja mientökieltä eikä aikone antaa tilaa kasvatuksen kentän todelliselle vapaalle muodostukselle. Tällä linjalla on näkökentässä vain määrällis-muodollisia ”tasokursseja” ja ”tuntikehyksiä” ja muuta kasvatukselle sinänsä ytimeltään varsin ulkoista puhetta. Ennen kaikkea ”kovikset” ovat päättäneet hal-

lita tilanteen loppuun asti tietoisina vallan poliittisista eduista. Orwellin vuonna kai tätä linjaa voisi aidosti kutsua ”iso veli valvoo”-linjaksi. Huipulla hallitsee tämä linja.

Se, että tällaisista linjoista voidaan ilkeämielisestikin puhua, on merkki siitä, kuinka lukossa tilanne todella on. Kansalaiset ovat monissa tilaisuuksissa ilmaisseet ihmetyksensä siitä, miksi me olemme voimattomia hallinnon edessä niin, että emme kykene lainkaan vaikuttamaan kasvatusjärjestelmään näkemystemme mukaisesti. Voimattomuus valtiovallan otteen edessä on raskaasti mieliä patouttava elämys, joka alkaa purkautua lopulta ehkä vähemmän tyydyttävällä tavalla. Itsemäärääminen ja vapauden vaatimus on astunut kasvatuksen kentällekin, koska nykyisessä korkealle koulutetussa ja valistuneessa yhteiskunnassa eivät vanhemmat halua pelkästään alistua siihen, että lapset annetaan viranomaisten heille suunnittelemlle kasvatuslaitoksille. Tilanne voi mennä liiankin villiksi, jos vapautta ei sallita, tai sitten on viranomaisten ryhdyttävä vielä ankarampiin pakkotoimiin kuin mitä he nyt ovat harjoittaneet.

Tässä mielessä ehdotankin hallinnolle kaksois-strategiaa. Valtionkouluissa (siis peruskouluissa, jotka ovat muodollisesti kuntien ylläpitämiä) aletaan aidosti ajaa kokonaispersoonallisuuden ideaa kehittämällä lapsen kannalta myönteisiä opetussuunnitelmia. Varsinaiset vastustajat tälle suuntaukselle, kouluhallinnon sisäisten vastustajien lisäksi, tulevat löytymään mm. opettajien ainejärjestöistä, tieteellisistä piireistä ja talouselämästä. Opettajille modernissa maailmassa saattaa olla etuja puolustettavanaan, jotka ylittävät kasvatuksen oikeutetutkin vaatimukset. Ammattijärjestöjen yleinen henki lienee ollut varsin epäkasvatuksellinen. Tiedeuskovaiset haluaisivat taas ennen kaikkea muodostaa uuskirkon, jossa ihminen olisi ”ikuisen tieteen” etäispääte. Tällä alueella on kummallista konservatiivisuutta, joka tulee lopulta vaikuttamaan haitallisesti jopa tieteenkin kehitykseen. Talousajattelijat alkavat myös varmasti puhua ”kansainvälisestä kilpailusta” ja sen keltasta putoamisesta. Paljon muitakin vastustajia löytyy, joka osoittaa, kuinka ”hyvin järjestynyt” tilanne todella juuri nyt on. Suorastaan sydämen irti repivää siviilirohketta tulee vaatimaan tämän linjan läpi vienti. Kuitenkin ihmisen olemuksen ja kehityksen huomioonottava kasvatus koituu pitkällä tähtäimellä sekä tieteen,

että talouselämän kuin myös koko kulttuurin hyväksi. On muistettava, että ihminen on pitkälti kasvatuksen tulosta.

Koska on luultavaa, että edellä esitetty kaksois-strategian ensimmäinen puoli kohtaa sekä ulkoisia, että sisäisiä vastustajia ankarasti, on tärkeätä lähteä noudattamaan myös toista tietä. Jokainen meistä haluaa itse määrätä omista tarpeistaan. Raha (ja palkka) esimerkiksi on siitä viehättävä abstraktio, että sillä voi hankkia, mitä haluaa. Palkkaan ei ole kirjoitettu, mitä sillä katsotaan valtiovalan mielestä tärkeäksi itse kunkin hankkia. Tietoisuuden jatkuvasti kehittyessä tulemme entistä ankarammin pitämään kiinni siitä, että itse määrittelemme omat tarpeemme.

Myöskin kasvatuksen alueella tulee tilanne johtamaan siihen, että kasvatustarpeet halutaan määritellä omien näkemysten mukaisesti. Monikaan ei tulevaisuudessa tyydy siihen, että jokin hallinnollinen eliitti määrittelee meidän lastemme koulutustarpeet. Koska kuitenkin lapset itse eivät luonnollisista syistä kykene määrittelemään kasvatustarpeitaan, on se jäävä vanhempien tehtäväksi. Jokuhan ne kuitenkin määrittelee; tällä hetkellä viranomaiset. Ihanteellisimmillaan vanhemmat pystyisivät ymmärtämään ja tulkitsemaan omissa lapsissaan heidän tarpeensa. Vanhemmat joutuvat kuitenkin tekemään päätöksen ja tulevaisuudessa he tulevat myös sitä oikeutta itselleen vaatimaan. Kukin omasta näkökulmastaan. Koska yksityisen koulun tulee olla järjestäytynyt, pitkäjänteisen luotettava ja turvallinen yksikkö, ei voi ajatella, että vanhemmat noin vain yksityisesti yrittäisivät saada näkemyksensä läpi. Siitä tulisi kaaos. Kasvatustyöntekijöillä (opettajilla) täytyy olla työntemääräisoikeutta. Näin voidaan säilyttää pitkäjänteisyys ja turvallisuus.

Näin ollen on sallittava perustettavaksi erilaisista kasvatusnäkemyksistä lähteviä kouluja, jotka ehkä täyttävät jotkin valtiovallan asettamat minimivaatimukset (ei kuitenkaan peruskoulun oppiennätyksiä). On pyrittävä vapauteen, luottamukseen ja vastuun siirtämiseen kasvattajille. Nimenomaan kasvattajien kuuluu muodostaa toimintansa ideat ja päämäärät, ei suinkaan jonkin valtion tai kunnan elimen. Kaksois-strategian ensimmäinen osa onkin itse asiassa moraalisesti kyseenalainen toteutettiinpa sitten kuinka kokonaisvaltaista persoonallisuuden kehitystä tahansa. Kyseenalainen se on siksi, että ei hallinnon tule tietää lainkaan, mikä on lapsille hyväksi.

Yksityiset viranomaiset voivat tietysti olla valituneita, mutta hallinnon tehtäviin ei kuulu määritellä toiminnan päämääriä, vaan sen tekevät kansalaiset tomissaan. Hallinto vain tukee ja luo puitteet toiminnan onnistumiselle. Kaksois-strategian ensimmäinen puoli on kuitenkin tärkeä, ettei muodostuisi liian suurta kuilua valtionkoulujen ja yksityisten koulujen välille. Kun valtiovalta ja kunnat tukisivat "yksityisten" koulujen perustamista niin, että erilaiset kasvatuskäytännöt voisivat helpommin koulutusta, palautuisi luova tilanne kasvatukseen ja alkaisi syntyä uutta luottamusta eri työntekijäryhmien välille. Vääränlaista elitististä yksityisyyttä voitaisiin välttää juuri valtion antamalla tuella. Näin koulut olisivat yksityisiä vain ideoidensa vapaan toteuttamisen suhteen. Niihin saattaisi hakeutua kasvatuksesta tietoisien vanhempien lapsia, mutta näinhän on aina kaikkien kulttuuristen virikkeiden kohdalla. Taloudelliset kysymykset vain pyrittäisiin eliminomaan esteinä koulun valinnan suhteen. Näin vanhemmat määrittelsivät kasvatustarpeet valitsemalla koulun ja osallistumalla sen toimintaan myös omalla panoksellaan. Koska koulun tulee olla pitkäjänteinen ja turvallinen yksikkö, voi kasvatustarpeiden määritte-

ly tapahtua joko valitsemalla koulu tai perustamalla koulu jos riittävästi kasvatusidean joka johtaa elävämpään ja luovempaan tilaan kasvatuksen kentällä. Näin vältetään yhteiskunnan kurtistuminen "iso veli valvoo" -järjestelmäksi, johon on jo pitkälle menty järjestelmäksi, johon ollaan jo pitkälle menty juuri kasvatuksen alueella. Joskus kohtaa yhä tällaista "iso veli valvoo" -raivoa viranomaisissa.

Tällä kaksois-strategialla ehkä voitaisiin pitkällä tähtäimellä onnistua palaamaan tilanteeseen, joka koettaisiin vapaaksi, yhteistyömuotoiseksi ja luotettavaksi. Tosin se aiheuttaisi myös kriisiä ja kaaosta, mutta eihän viranomaisten toisaalta tarvitse tietää, mitä kansalaiset puuhaavat. Vai pitääkö?

Nyt kasautuu jatkuvasti paineita hallintoa kohtaan, ja hallinto on alettu kokea epäluotettavaksi 70-luvun kokemusten vuoksi. Toisaalta ihmiset voivat kyllä nukahtaa tähän "hyvän järjestyksen tilanteeseen", vaikka pelkääkin, että tuosta unesta herääminen voi olla karmaisevaa jossain vaiheessa. Järjestyksen kaipaajia on huolestuttavan paljon ja alitajunnoissa liikkuu paljon patoutunutta vihaa, jonka olisi saatava purkautua mahdollisimman vaarattomia teitä.

Timo Airaksinen:

Tahto ja luovuus itsenäisyyden ytimessä

Koulu on ihmiselle välttämätön paha. Välttämättömyys seuraa siitä, että kaikkien kansalaisten on opittava perustiedot ja -taidot. Lisäksi heidän on saavutettava sellainen sosiaalisen sopeutumisen tapa ja taso, joka auttaa heitä välttämään ristiriidat lain ja sopivaisuussääntöjen kanssa. Ihminen ei voi elää ”kuin pellossa”. Yhteiskunnan jäsenillä on viralliset ja epäviralliset keinonsa palauttaa harhaileva lammas takaisin laumaan: epäsosiaalisuus tehdään tuskalliseksi. Koulukasvatus on ihmisen perusonnellisuuden tae. Me opimme, että harmit voidaan välttää. Koulu on silti myös harmin paikka. Koska sen tarkoituksena on varustaa oppilaat tavanomaisella viisaudella, nuoren oma luovuus ja tahto itsenäisyyteen eivät kasva yli koulun rajojen. On nimittäin niin, että luovuus on usein hämmentävää ja rauhaa häiritsevää. Se tuhoaa arvoja ja asioita. Koulukasvatus korostaakin sellaista kovin latteaa käsitystä luovuudesta, jonka ytimenä on ajatus, että jokainen on luova ja luovuus ilmenee aivan kaikessa. Esimerkiksi nopea oppiminen tai hyvä virkkaustaito olisi juuri luovuutta. Kun katsotaan tiedettä ja taidetta, nähdään aivan toisenlainen kuva. Taiteilija Harro Koskinen sanoi Turun Sanomille antamassaan haastattelussa, että kun hän aikaisemmin teki kriittistä ja osallistuvaa taidetta, esimerkkinä hänen ”sikavaakunansa” (jota muistan kovasti ihailleen), hän sai kiitokseksi vain kutsun raastupaan. Osa luovuudesta voidaan kriminalisoida. On vai-

kea hahmottaa sitä rajaa, joka olisi vedettävissä ”hyvän” ja ”huonon” luovuuden välille; erityisesti siksi, että luovuus tuottaa uutta ja ennakoimatonta todellisuutta. Sen arviointi ei ole helppoa, eikä arviointia voi koskaan suorittaa etukäteen. Todella uudella on aina yllätysarvonsa. Luovuus hämentää, siihen on vaikea kohdistaa kontrollia tai suunnittelua, ja siksi ajatus luovuudesta vesitetään.

Sopeuttamistehtävänsä takia koululla ei ole varaa yllyttää luovuuteen. Kari Turunen esittää ratkaisun ongelmaan. Hänen uusetelisminsä, eli vanhempien valitsemien ja kehittämien erikoiskoulujen ideologia, on vastaus valtion ”yhtenäiskoulun” haasteeseen. Koulu, jossa aito luovuus korostuu, olisi mahdollinen. Luovuuden anarkismin voisi suunnata kasvattajan ja vanhempien hyväksymällä tavalla, koska vanhempien hyväksymä arvomaailma saa ohjata lapsen erikoislahjojen kehitystä. Luovuutta ei voi opettaa kaikille yhtäaikaan ja samalla tavalla, koska juuri silloin päädytään tuloksiin, joissa luovuuden uutuus hämmentää ja pelottaa. Pienissä yksiköissä voidaan huomio kohdistaa erityisiin arvoihin, kuten esteettinen kehitys tai ihmissuhteiden rikkaus. Tietysti tämä on elitismia, mutta asia ei sinänsä ole paha: voimme tulkita tällaisen kaikille avoimen erinomaisuuden yhteiskunnan rikkaudeksi.

Paha pulma koulutuksen elitismissä on sen asettuminen ristiriitaan ylivoimaisen vahvan vallankäyttäjän kanssa. Jos ajatel-

laan perustettavan vain muutamia yksityisiä kouluyksiköitä, ei valtiovallalla ole syytä huolestua. Lapset ja nuoret saavat yhtenäistävän koulutaustan, pientä ryhmää lukuunottamatta. Tämän ryhmän edustajat selvitkööt sitten yhteiskunnan paineissa miten kykenevät. Mutta asia muuttuu, jos lapset kasvatetaan ideologisissa erityisoloissa. Valtiovallan edustaja toteaa, että kulttuurillinen ja poliittinen yksimielisyys on vaarassa. Kuinka ihmiset enää ymmärtävät toisiaan? Tosiasia on, että elitismi, joka koskee kaikkia, on vain epädemokratiaa. Mutta kuka haluaa tukea eliitin muodostusta?

Emme ehkä kykene milloinkaan pääsemään eroon demokraattisen, keskitetyn koululaitoksen paineista. Jopa yliopistot on muutettu koulujen kaltaisiksi; ”opetusputki” ylettyy aikuisikään saakka. Pientä maata vailla kulttuurierojen ja taloudellisen eriarvoisuuden historiallista painolastia on helppo hallita. Kansalaiset tulevat ulos opinahjoistaan keskiluokkaisina perussuomalaisina, valmiina hyödylliseen elämään yhteiskuntakoneiston rattaina.

Jos koulu on välttämätön paha, niin mikä on yksityisen ihmisen kohtalo sen vinassa kurimuksessa? Onko yksilö tuomittu sopeutumaan, ellei hän saa vanhemmiltaan lahjaksi paikkaa eliittikoulussa? En usko psykoanalyysin mallin mukaisiin aikuispersoonan synnyin ”leimautumisteorioihin”. Ei ole totta, että äiti ja koulu olisivat yksinomaisina syinä aikuisiän ahdistuksiin. Lapsuus ja koulu eivät määrää aikuista olemista. Jokainen aineenvaihdunnaltaan ja keskushermostoltaan vahingoittumaton yksilö on vastuussa omasta laadustaan ja elämänsä päämääristä. Tahtova ihminen voittaa lähtökohtansa. Viittaukset nuoruuden oloihin ovat vain anteeksipyyntö omalle itselle. Avainkäsite on ”tahto”.

Koulu ja yliopistot ovat tietopainotteisia, siitä ollaan yhtä mieltä. Kriitikot vaativat lisää taidetta ja liikuntaa, luovuuden ja terveyden nimissä. En ole nähnyt korostettavan tahtoa. Väitän kuitenkin juuri *tahdon* olevan avain luovuuteen, yhteiskunnalliseen menestymiseen ja oman elämän ehtojen kontrolliin. Olen jo keskustellut luovuudesta, mutta huomattakoon, että jos tahto on olennainen osa itsenäistä luovuutta, ja koulu vieroksuu luovuutta, ei tahtokaan korostu koulukasvatuksessa. Eri asia tietysti on, tiedämmekö mitään tahdon

kouluttamisesta.

Koulu korostaa vain tietoa ja myönteisiä tunteita. Raskas työmäärä lankeaa nuoren taakaksi niin, että oppimista ja edistymistä tahtookin opettaja eikä oppilas itse. Tahdon pettäessä oppilas on opettajan vallan alainen ja opettaja ajaa häntä ”viran puolesta” eteenpäin. Tilanne on huono. Jos aktiivinen tahto onkin usein sosiaalistumisen este, se on silti *aina* oman menestymisen välttämätön ehto. Uskon, että aikuisen elämässä tahto ja määrätietoinen, mutta todellisuudentajuinen pyrkimys maaliin on olennaisempaa kuin tieto ja taito. Jossain määrin tieto on tahtomisen edellytys, sillä tietämätön puskee vain päättään tiiliseinä. Mutta tahto ja tarmo vievät miehen läpi harmaan kiven, niinkuin suomalaiset ovat ennen ajatelleet, sillä uudet asiat voi opetella alusta alkaen ja määrätietoisin päätösin voidaan muuttaa elämänoloja ja -tapoja. En tarkoita, että tahto olisi taivasten valtakunnan avain. Ei sitä ole helppo käyttää. Mutta silti on niin, että se, joka vain tietää ja osaa, mutta ei tahdo toteuttaa omia päämääriään, asettuu heikkoine asenteineen toisten käytettäväksi. Poliitikka ja hallinto kuuluvat tahtomisen ammattilaisille, jotka hyvin luontevasti ottavat ohjat käsiinsä. He luovat taitaville ja tietorikkaille kansalaisille päämäärät, jotka näiden tulisi kykyjensä avulla saavuttaa. Liike-elämässä päättäjät ovat aina huipulla.

Mikä on yliopiston merkitys? Silloin kun yliopistot olivat pieniä, suhteellisen merkityksettömiä ja kouluun verrattuna hyvin erilaisia, opiskelija koki eri haasteet kuin koululainen. Vapaissa tiedekunnissa hankittu tieto ratkaisi menestyksen, kukaan ei tuntenut opiskelijaa eikä pakottanut häntä mihinkään. Vain oma tahto opiskella ja valmistua piti henkilön liikkeellä luentosalista toiseen. On hyvin kuvaavaa, että juuri tuo itsenäisyyden vaatimus oli se peikko, jonka syyksi pantiin yliopisto-opintojen hankaluus ja epävarmuus. Uusi yliopistojärjestys johtaa kohti koulumaisuutta. Ajatuksena on, että valvotuissa tilanteissa ja ulkoisen kontrollin alaisena opiskelija oppii mitä hänen pitääkin oppia. Itsemääräämisoikeus oli helppo poistaa. Sitä ei kukaan kaivannut, tuskin edes tajusi, että sitä oli ollut. Ehkä yliopistoista tuli helpompia läpäistä, mutta kysymys siitä, mistä oma tahto menestykseen ja luovuuteen tulee, jäi vastaamatta.

Urpo Harva

Väkivallan kulttuuri

Elämä on puoliksi väkivaltaa, puoliksi sen vastakohtaa, rakkautta. Jo eloton luonto tuhoaa elämää, esimerkiksi tulivuorten laava hautaa alleen metsiä ja niiden asukkaita. Mutta vasta eläinkunnassa väkivalta kasvaa täyteen mittaansa. Pystyäkseen elämään eläinten on pakko tappaa toisiaan tai tuhoava ainakin kasveja. Tämän tappamisen lain alainen on myös ihminen. Emme saa murustakaan suuhumme ellemme sitä väkivaltaisesti riistä kasvi- tai eläinkunnasta.

Se että elämä voi säilyttää itsensä vain surmaamalla elämää, on kauhistuttava tragedia ja käsittämätön mysteeri. Miten tämä elämän murhenäytelmä päättyy ja päättyykö se lopulta, emme varmasti tiedä. On mahdollista, että elämän historia tällä meidän planeetallamme loppuu atomisotaan. Jos se ei lopu ihmisen väkivaltaisuuden tähden, se lopulta sammunee fysiikan lakien mukaan lämpökuolemaan ei vain maapallolla, vaan myös muualla universumissa, mikäli siellä sattuisi elämää jossakin muodossa olemaan.

Elämä näyttää siis olevan maailmankaikkeudessa myöhäsyntyinen ja äärimmäisen vähäisen asuinsijan saanut tulokas, joka kantaa itsessään tuhonsa siementä ja jonka ainakin maailmankaikkeus lopulta murskaa.

Ihmisen väkivaltaisuus ihmistä kohtaan ilmenee mittavimmin sodissa. Niin kauas

taaksepäin kuin tietomme yltää sota on kuulunut ihmiskunnan kulttuuriin pieniä alueita ja lyhyitä rauhankausia lukuunottamatta. Myös muilla nykykulttuureissa esiintyvillä väkivallan muodoilla on pitkä historia, kuten murhalla, raiskauksella, kidutuksella ja lasten pahoinpitelyllä. Kidutus lienee kotoisin idän kulttuurista. Niinpä Jeesus piinattiin kuoliaaksi ristillä Jerusalemissa, kin taas Sokrates sai myrkkymaljasta tuskattoman kuoleman Ateenassa.

Viime aikoina kidutus on ollut lisääntymään päin lännessä. Lasten pahoinpitely lienee harvinaisempaa primitiivisissä kulttuureissa kuin meillä, ja se on ehkä meillä lisääntynyt siitä lähtien kun lapsiin hellästi suhtautuvia isovanhempia ruvettiin eristämään vanhustenkoteihin.

Miten ihmisen kauhistuttava väkivaltaisuus, raakuus ja säälimättömyys on selitettävissä? Jos evolutionisteihin on uskomista tämä johtuu ihmisen kehityshistoriasta. Jostakin kummallisesta syystä ihmisestä tuli olemassaolon taisteluun kehnosti varustettu olento. Hänellä ei ollut sarvia, ei raateluhampaita, ei teräviä kynsiä, ei suojana kovia suomuja tai piikkejä. Hän oli huono juoksija, hyppääjä ja uimari. Hänen näkö-, kuulo- ja hajuaistinsa oli heikko. Siksi taistelussa eläimiä vastaan ihmisen tulisi olla äärimmäisen säälimätön ja kehittää yhä tehokkaampia aseita. Luonnonvalinnan vaikutuksesta aggressiosta ja julmuudesta

tuli perinnöllisiä ominaisuuksia, samoin taipumuksesta tarttua aseeseen.

Evoluutioteoria ihmiseen sovellettuna antaa mielestäni aihetta kritiikkiin, mutta en siihen tässä ryhdy. Sensijaan viittaen ikivanhaan ja epätieteelliseen oppiin pahan vallasta, joka huipentuu opissa Saatanasta. Sen mukaan elämään liittyy alusta asti tai syntiinlankeemuksesta asti pahuuden mah-ti. Saatanana on elämän vihollinen, murhaa-ja, ihmisten pettjä ja sokaisija. Oppi Saatanasta sai uudestaan kannatusta natsien hirmutekojen vaikutuksesta. Tuntui käsit-tämättömältä, että sivistyneet saksalaiset miehet ja kunnolliset perheenisät löivät pie-niä juutalaislapsia sääristä pidellen mäsäksi kiviseinään, elleivät he olleet joutuneet Saatanan valtaan.

Oli miten tahansa, joka tapauksessa ihmislunnon dualismista on yleensä pidetty kiinni halki vuosituhanten. Ihmisessä on toisaalta jotakin pahaa, nimitettäköön-pä sitä eläimelliseksi, aineelliseksi tai saatanal-liseksi. Toisaalta ihmisessä on jotakin hy-vää, jota on ilmaistu sanoilla humaani, henkinen tai jumalallinen. Suuri väkivallan vastustaja, Mahatma Gandhi, sanoi, että ”ihminen eläimenä on väkivaltainen, mut-ta henkenä ei-väkivaltainen.” Eläimellinen ihminen on epätäydellinen ja hänessä asuu monia himoja, kuten vallan- ja kostonhi-mo. Mutta henkisenä olentona ihminen voi hallita himojaan harjoittamalla uskontoa ja askeettista elämää sekä kasvattamalla it-sessään rohkeutta ja totuudellisuutta. Pää-seminen irti vihasta ja väkivallasta ja täy-dellisyyden tilan saavuttaminen on vaikea tehtävä, jossa täydellinen onnistuminen saattaa vaatia useita uudestisyntymiä.

Sota on sikäli merkillinen ilmiö, että se esiintyy riippumatta siitä, ovatko kansat al-haisella vai korkealla sivistystasolla, ovatko ne paimentolaisia vai kehittyneet pitkäl-le teollisuudessa, minkälaista uskoa ne tun-nustavat ja ovatko ne demokraattisesti vai jollakin muulla tavalla hallittuja. Sanalla sanoen sota esiintyy mitä erilaisimmissa kulttuureissa. Tästä on tehty se johtopää-tös, että sodan syy on ihmislunnonssa, en-nen kaikkea aggressiossa.

Tieteellinen tutkimus ei kuitenkaan tue tä-tä käsitystä. Vaikka aggressio olisikin syn-nynnäinen ominaisuus, kuten se mielestäni on, se ei vie väistämättömästi sotaan. Sodalla on monenlaisia ja vaihtelevia syitä, joiden rinnalla aggression merkitys saattaa olla san-

gen vähäinen. Yksikään näistä syistä ei ole sellainen, että sotaa täytyisi pitää ihmiskun-nan kohtalona.

Sodan arvostamisessa on halki historian esiintynyt kaksi jyrkästi ristiriitaista kantaa. Militarismi pitää sotaa sekä yksilöjen että kansojen kuntoisuuden tähden tarpeellisenä. Hitlerin mukaan ”ihmiskunta on kasvanut voimakkaaksi ikuisissa taisteluissa, ikuinen rauha veisi sen vain perikatoon.”

Tällainen ajattelu on meidän päivinämme niin harvinaista, että sen kumoamiseen ei ole tarpeellista ryhtyä.

Antimilitarismi ei puolestaan näe sodassa mitään hyvää. Sota on muka vain julmaa murhaamista, kärsimysten tuottamista, ai-neellisten ja kulttuuristen arvojen hävittämistä, sulaa järjettömyyttä. Mutta voisiko sota olla niin yleinen ilmiö, jos siinä ei olisi mitään hyvää? Itse asiassa sodan tarkempi tutkimin-en osoittaaakin antimilitaristisen käsityksen virheelliseksi.

Ensinnäkin on todettava, että sodan vasta-kohdaksi ajateltu rauhantila ei sinänsä ole mikään itseisarvo. Yhteiskunta, jossa vallitsee rauha, voi sisältää epäoikeudenmukai-suutta, riistoa, sortoa, ihmisoikeuksien pol-kemista. Lyhyesti sanottuna se voi sisältää suuren määrän väkivaltaa, vaikkei se ilmene-kään sotana. Sosiaalisen väkivallan takana on kuitenkin aina sotilaallisen väkivallan uh-ka. Niiden tukena ja turvana, jotka pitävät yhteiskunnassa valtaa, on poliisi ja armeija.

Aseellinen väkivalta eli kapina tai vallan-kumous sietämättömän yhteiskunnallisen vääryyden poistamiseksi on länsimaisen kult-tuurin piirissä saanut aina puolustajia. Tässä mainittakoon vain Tuomas Akvinolainen ja Karl Marx.

Sigmund Freud oletti, että ihmisessä on kuoleman vietti, koska hän ei osannut muu-ten selittää, miksi ensimmäisessä maailman-sodassa miljoonat miehet vapaaehtoisesti an-tautuivat alttiiksi kuolemalle. Erich Fromm selittää tämän hieman toisin: ”Ihmisessä on mahdollisuus hävittävään ja sadistiseen väki-valtaan, koska hänen täytyy yrittää hävittää elämää, jos hän ei voi luoda sitä”. Siis ihmisessä on tarve luoda rikasta, tyydytystä tuot-tavaa elämää, mutta jos hän ei siihen syystä tai toisesta pysty, tämä luomisen tarve kään-ty vastakohdakseen, elämän, myös oman elämän hävittämisen tarpeeksi.

Jokapäiväinen elämä saattaa käydä yksi-toikkoiseksi ja harmaaksi. Ihmiset keskitty-vät tavoittelemaan itsekkäitä pieniä etujaan,

vaikkapa muutaman markan korotusta päiväpalkkaansa, ja sitäkin ehkä enemmän kauteen kuin puutteen tähden. Ihmisessä on kuitenkin piiloutuneena tarve päästä irti egoismista ja tehdä jotakin toisten hyväksi, jopa itsensä uhraamiseen saakka.

Sota voi muuttaa elämän jännittäväksi. Se tuo tilaisuuden altruistiseen toimintaan. Se tekee mahdolliseksi sankarikuoleman aseveljiensä tai jonkin korkean aatteen puolesta. Tällainen uhrikuolema on helpompi ja mielekkäämpi kuin pitkälinen riutuminen johonkin tautiin sairaalan yksinäisyydessä. Ihmiset eivät pelkääkään niin paljon kuolemaa kuin hidasta tuskallista kuolemista.

Tunnettu pasifisti filosofi Bertram Russel sanoo, että "monet ihmiset ovat onnellisempia sodassa kuin rauhassa".

Tuskin sotia kovinkaan paljon käytäisi, ellei niihin liittyisi myös positiivisia seikkoja.

Onko sitten sotien poistaminen mahdollista? Kuten jo sanoin, ihmisluonnossa ei ole mitään sellaista, mikä tekisi sodan välttämättömäksi. Kysymys on siis vain siitä, muuttuuko kulttuuri sellaiseksi, ettei siinä ole enää riittäviä syitä sotien puhkeamiselle.

Yleisesti ajatellaan, että sotatekniikan kehitys on estänyt kolmannen maailmansodan puhkeamisen. Atomipommi on saanut aikaan kauhun tasapainon. Kumpikin osapuoli tietää, että atomisota veisi yhteiseen tuhoon. Mitään varmuutta ei ole kuitenkaan siitä, että kauhun tasapaino säilyy ikuisesti. Jokin uusi keksintö voi sen kumota. Sitäpaitsi on mahdollista, että sotaa ruvetaan käymään tavallisin asein, jos ollaan varmoja siitä, että kukaan ei kuitenkaan uskalla käyttää atomia-seita.

Rauhan turvaamiseen pyritään nykyisin aseistariisunnan tietä. Kuitenkaan sotaa eivät käy aseet, vaan ihmiset. Elleivät ihmismielet muutu rauhantahtoisiksi, aseista ei luovuta. Jos taas rauhanmieli tulee vallitsevaksi, miekat taotaan auranvantaiksi ilman aseistariisumissopimuksiakin.

Jotkut panevat toivonsa ihmiskunnan taloudelliseen ja kulttuuriseen integraatioon. Siperiasta länteen kulkeva maakaasuputki on eräs rauhantilan säie. Se on tärkeä sekä idälle että lännelle ja sota katkaisisi sen haitaksi kummallekin. Ilman ja meren saasteet ovat yhteinen uhka kaikille ja se voidaan torjua vain kaikkien yhteistyöllä, jonka edellytyksenä on luonnonsuojelun yhteinen tieteellinen tutkimus.

Mitä enemmän integraatiota syntyy eri

aloilla, sitä lujemmaksi rauhantila kutoutuu.

Idän ja lännen välinen konflikti on luonteeltaan ideologinen. Lännessä pelätään sosialististen maiden pyrkivän kommunismin levittämiseen yli maailman väkivaltaakaan kaihtamatta. Itä puolestaan katsoo läntisten maiden tavoittelevan kapitalistisen talousjärjestelmän ja porvarillisen ideologian imperialismin tarvittaessa asevoimiinkin turvautuen.

Kukaan ei pysty sanomaan, aiheuttaako tämä ideologinen ristiriita sen, että taloudellinen ja kulttuurinen integraatio sallitaan vain suppeissa rajoissa.

Ihmiskunnassa on tuhansien vuosien aikana esiintynyt unelmia väkivallattomasta kulttuurista ja myös pyrkimyksiä sellaisen saavuttamiseksi. Jotkut ovat luottaneet uskontoon, kasvatukseen, sivistykseen tai tieteseen. 1700-luvulta alkaen monet uskoivat, että historian kulku vie sisäisellä välttämättömyydellä ja kasvavalla nopeudella yhä suurempaan edistykseen ja ennen pitkää täydelliseen onnen tilaan, jossa väkivallalle ei ole sijaa. Tällainen intomielinen optimismi sai pahan kolauksen ensimmäisessä maailmansodassa ja murskautui toisessa maailmansodassa.

Sellainenkin suuri kriittinen ajattelija kuin Immanuel Kant piti varmana, että historia kulkee kohti ikuista rauhaa, joskin sen saavuttaminen voi viedä vuosisatoja, sillä edistytksen esteenä on, että suurin osa ihmisiä on alaikäisiä (unmündig); syynä tähän on laiskuus ja pelkuruus. Hän ei kuitenkaan uskonut täydelliseen onnen tilaan, sillä "niin kieroista puusta kuin ihminen on tehty, ei voida veistää mitään täysin suoraa."

Kantin mukaan historian kulussa on kolme mahdollisuutta. Ihmissuku voi jatkuvasti taantua, toiseksi se voi kulkea jatkuvasti kohti parempaa ja kolmanneksi se voi pysyä ikuisesti nykyisellä siveellisellä tasolla. Ensimmäistä mahdollisuutta Kant ei pidä edes pohdimisen arvoisena, sillä tämä "ihmishistorian terroristinen käsitystapa" merkitsisi, että ihmissuku tuhoaisi itsensä, eikä tämä ole ajateltavissa.

Me nykyihmiset tiedämme, että se ei ole vain ajateltavissa, vaan reaaliin mahdollisuus atomipommin rakentamisen jälkeen. Kenties tämä muuttunut käsitys historian uhanalaisuudesta saa aikaan, että ihmiset nousevat alaikäisyydestään, panevat pois laiskuuden ja pelkuruuden ja ryhtyvät tosi-toimiin rakentamaan väkivallatonta kulttuuria.

Pirkko Anttila:

Peruskoulun arviointia

Olen elänyt läpi sen ajan, jolloin siirryttiin toisaalta kansa- ja kansalaiskoulusta, toisaalta oppikoulusta — keskikoulusta yhtenäiskoulujärjestelmään. Olen itse ollut opettajana silloisessa kansalaiskoulussa viisi- ja kuusikymmenlukujen vaihteessa ja aikana, jolloin tästä koulumuodosta pyrittiin tekemään todellinen vaihtoehto tietopainotteiselle oppikoululle. Pidin kansalaiskoulun ilmapiiristä. Se oli työeliä, tavallista nuorta ihmistä hyvin ymmärtävä ja ihanteellisesti työelämään ja ammatillisiin opintoihin suuntaava. Siinä oli vain yksi vika. Se ei ollut kilpailukykyinen vahvan oppikoulun kanssa. Suomalaiset rakastavat kirjasivistystä. Kansalaiskoululaiset opettajineen olivat jotenkin toisen luokan kansalaisia. Tämä koulumuoto oli tuomittu väistymään. Yhä suurempi osa ikäluokasta siirtyi oppikoulun puolelle ja tilanne olikin peruskoulu-uudistukselle kypsä kuusikymmenluvun lopulla.

En siis ollenkaan näe peruskouluun siirtymistä vain jonakin hallinnollisena pakkoliikkeenä tai pelkästään koulupoliittisena jujuna. Osa peruskoulun vastustusilmapiiristä liittyyne siihen epämieluisuuden tunteeseen, jonka silloiset oppikoulun opettajat ja kannattajat kokivat, kun heidän kouluhinsa (jossa siis valtaosa lapsista jo opiskeli) tunkeutui tai hienommin sanottuna siirrettiin niitä oppilaita, joilla ei heidän mielestään ollutkaan edellytyksiä tietopainotteiseen opiskeluun.

Suurin virhe peruskoulu-uudistuksessa tehtiin silloin, kun sen opetussuunnitelma laadittiin olemassa olevan keskikoulun opetussuunnitelman pohjalta. Yläasteella oli yritystä saada mukaan taito- ja taideaineita valinnaisina, mutta kaikki nämä yritykset sortuivat mm. kahden pakollisen kielen ja matematiikan kaikkivaltaan. Tätä suuntausta oli omiaan edistämään myös ammatillisen koulutuksen vaatimus vähintään keskikurssien suorittamisesta näissä aineissa. Lopullinen isku peruskoulun ns. oppilaan persoonallisuutta kehittäville aineille (lue: taito- ja taideaineille) annettiin säästöpäätösten myötä vuonna

1975. Siitä ehkä voidaan myös laskea käynnistyneen tänään esillä oleva syytös siitä, että peruskoulu kasvattaa epäitsenäisyyteen.

Tulin valtion kouluhallinnon palvelukseen vuonna 1968 eli juuri siihen aikaan, jolloin peruskoulua kokeiltiin ensimmäisiä vuosia ja sen opetussuunnitelmaa laadittiin. Olin alussa hyvin idealistinen. Uskoin siihen, että olisi mahdollista kehittää oppilaan omia valintoja suosiva ja yksilöllisiä, itsenäisiä ratkaisuja toteuttava koulu. Idealismini koki kovan kotalon. Edustin ylitarkastajana juuri erästä sellaista oppiainetta, jonka kerrottiin kuolevan pois merkityksettömänä jäänteenä. Aine oli käsityö. Kuten edellä totesin, käännekohtaa koulupoliittisessa ajattelussa edusti vuosikymmenen puoliväli. Silloin käytiin ideologinen taistelu paitsi näiden erilaisten oppiaineiden ja -sisältöjen asemasta, myös ns. kouludemokratiasta, opettajan asemasta ja tehtävistä koulussa, kotien ja koulun välisestä suhteesta yms. Ehkä kysymyksessä oli suomalaisittain ymmärretty ”kulttuurivallankumous”?

Mitä tästä kaikesta sitten kehittyi? Aloitettiin koululakien kodifointi, aloitettiin vahva keskustelu koulutuksen ja opetuksen tavoitteista, peilattiin monella tavalla koulua sitä ympäröivään yhteiskuntaan.

Tällä hetkellä olemme ajassa, jossa aloitetaan uusien koululakien toteuttaminen, jossa valmistellaan uusien oppimäärien mukaisia koulujen opetussuunnitelmia ja oppimateriaalia. Mutta ennen kaikkea elämme hallinnon desentralisaation ja koulun sekä kunnan tasolle ohjatun päätöksenteon aloittamisen aikaa. Lienevätkö ne vanhemmat, joista muodostetaan ne koulujen johtokunnat, jotka päättävät yhteistuumin opettajien kanssa ryhmiin jaosta, opetussuunnitelmien yksityiskohdista, päivittäisen työajan käytöstä jne. edes tajunneet, miten toisenlainen voi olla koulu tämän jälkeen?

Tästä eteenpäin kääntyykin kysymys kasvatuksesta epäitsenäisyyteen opettajille ja vanhemmille: Kun hallinto ei uusien koululakien voimaan astumisen jälkeen enää hengitä niskaan ohjaamalla johonkin tarkasti haluttuun suuntaan, kun se ei vaadi tarkalleen ennakolta määrättyjä oppilasryhmiä ja kun kunta- ja koulukohtainen liikkumavara sekä oppiaineiden tuntimäärissä että niiden sisälöissä on tosiasia, silloin vastuu kasvatuksesta sekä itsenäisyyteen että tottelevaisuuteen kohdistuu lapsen lähikasvattajille eli opettajille ja vanhemmille.

Aggressio varhaisessa vanhempi-lapsi-suhteessa

Lapsen psyykkisessä varhaiskehityksessä on vuosikymmeniä ollut tunnettua libidon, tunne-elämän kehitys eri vaiheissaan. Sen sijaan on vähän selvitetty aggression kehittymistä ja merkitystä lapsen kokonais- ja erityisesti minän ja yliminän kehitykseen. Edelleen on myös ristiriitaisia tutkimustuloksia ja teorioita siitä, onko aggressio synnynnäinen vietti vai onko se ympäristön aiheuttamaa, opittua. On myös kiistää aggression hyödyllisyydestä tai haitasta persoonallisuuden kypsymistä ajatellen.

Esitän lähinnä Henri Paresin teoriaa aggression eri muodoista ja oireista, ottaen huomioon tunnetut ego-tutkijat, kuten Freud, Winnicott, Hartman, Kris, Solnit, Kohut.

Pares on seurannut kahdentoista 0-3-vuotiaan lapsen ja äidin suhteen kehitystä psykoanalyttisillä tutkimusmenetelmillä kiinnittäen huomiota aikaisemmin tunnetun äiti-lapsi-suhteen lisäksi erikoisesti lapsen aggressioilmauksiin ja niiden syihin.

Varhaisia aggressiovietin suuntauksia ja ilmenemismuotoja Paresin mukaan ovat:

1. Ei destruktiivinen aggressio
2. Destructiivinen aggressio
 - a) Ei-affektiivinen destruktiivisuus
 - b) Vihamielinen mielihyökkäykseen liittyvä destruktiivisuus
 - c) Mielihyvään liittyvä destruktiivisuus

Nämä voidaan nähdä myös aggressiokehityksen eri vaiheina, niillä on jatkuvuutta, kehitystä toisesta muodosta seuraavaan. Siksi on tärkeitä seurata aggressiokehitystä lapsen psyykkisen varhaiskehityksen puitteissa alkaen syntymästä.

1. Ei-destruktiivinen aggressio

Syntymästä saakka voidaan lapsilla nähdä oireita affektiivisesta, ei-destruktiivisesta aggressiosta. Tällöin tarkoituksena ei ole tuhota itseä, objektia tai ympäristöä, vaan pikemminkin kontrolloida, sulautua ja hallita. Tämä kuuluu kehityksenä adaptaatioon, itsesäilytykseen ja kasvuun, joka vaikuttaa aktiivisesti mm. egon muodostumiseen. Tämä aggressiomuoto on voimakkaasti esillä kolmen kuukauden ikäisenä ja vaikuttaa selvästi ympäristöön adaptoitumisena.

Sisäinen käyttövoima, oireiden ilmenemisen muuttumattomuus ja vietinomainen alkuasteen aktiviteetti ovat osoituksena siitä, että aggressio on vietti. Tämä on sama tai lähellä oleva kuin lapsen ”aktiivivietti”. Objekti, johon aggressiivinen impulssi kohdistuu, on lapsen oma ruumis, objekti ja ympäristö. Impulssi voi kääntyä myös passiiviseksi aggressioksi ja/tai aktiviteetiksi. Elämän ensi kuukausina objekti ei lapsen kokemuksena ole erottunut narsistisesta self-objektista, vietit eivät ole havaittavissa erillään olevina.

Aggression alkulähde on monien tutkijoiden mukaan lapsen somaattinen sensomotorinen organisaatio, varsinkin sen vaikuttajamekanismi, motorinen puoli. Lihaksisto ennen kaikkea on liitettävä käsitteeseen aggression purkamisen, ei vain tienä sille, vaan paljon tärkeämpänä, se on aggressiovietin somaattinen alkulähde.

Aggression ei-destruktiivisella muodolla on spontaaninen alku. Ensi päivistä alkaen heillä oleva, kylläinen lapsi tutkii, tarkastelee visuaalisesti ja auditiivisesti, oikeastaan kaikilla aisteillaan enemmän tai vähemmän intensiivisesti ympäristöään. Nämä ovat ensimmäisiä yrityksiä kontrolloida ja sulautua ym-

päristöön, hallita sitä. Spontaanisuus, aktiiviteetin ei-stimuloitu sisäinen alku on luonteenomaista juuri vietille.

2. Destruktiivinen aggressio

Syntymästä alkaen voi huomata lapsen mielihahaan liittyvää vihamielistä ja tuhoavaa aggressiota, raivoa. Freud kirjoitti v. 1920 itse-destruktiivietistä. Nykyisin oletetaan, ettei tämänlaatuinen raivonpurkaus ilmene spontaanisesti.

Destruktiivisessa aggressiossa on monia muotoja:

a) Ei affektiivinen destruktiivisuus

Imemisrefleksi ja syömisprosessi ovat prototyyppi tästä aggressiomuodosta. Syövä lapsi murentaa ruuan ja tuhoaa sen sekä sulattaa sen itseensä. Tämä toiminta vastaa eläinten saalistamista, jolloin saalis tuhotaan ja sulatetaan. Tuhominen palvelee itsesäilytystä ja adaptaatiota. Sen tarkoitus on kaksitahoinen: tuhota objekti ja säilyä itse hengissä. Tämä aggressiomuoto tulee lapsilla selvemmin näkyviin ensimmäisen ikävuoden loppupuolella, kun lapsella on hampaat, halu purra sekä osallistua aktiivisesti syömiseen. Ei-affektiivisen destruktiivisuuden juuret ovat biofysiologisessa eloonjäämismekanismissa.

Ei-affektiivisen destruktiivisuuden tarkoitus on tutkia ja saada selville, puolustaa itseään, saada kiinni vastustuksesta huolimatta, tuoda kontrolliin ja lopuksi repiä rikki tai sulautua. Tarkoitus on siten destruktiivinen. Tämä tarkoitus on käytännössä paljolti sama kuin ei-destruktiivisessa aggressiossa. Voidaan päätellä, että nämä ovat jatkoa toisilleen ja myös rinnakkain esiintyviä. Ihmisen ei tarvitse enää saalistaa tai tappaa saadakseen ruokaa, pysäköidä elossa. Siten aggression muodot ovat modifioituneet evoluution kuluessa ja lähentyneet ilmenemismuodoissa toisiaan.

b) Vihamielinen mielihahaan liittyvä destruktiivisuus

Jo syntymästä saakka voidaan havaita mielihahaan liittyvää vihamielistä ja tuhoavaa raivoa. Aikaisemmin monet tutkijat ovat oletaneet tämän olevan spontaania ja kuolemanviettiin liittyvää. Viimeaikaiset tutkimukset

osoittavat, että tarvitaan äärimmäinen mielihaha, pahanolontunne, ennen kuin 0-1 -vuotias lapsi ilmentää tuhoavaa raivoa. Voidaan olettaa, että normaalilla vastasyntyneellä on kapasiteettia kokea ja ilmentää raivoa, lapsi on syntynyt valmiina organisaationa toimimaan raivonpurkausluonteisesti, tämä on synnynnäistä, ei hankittua. Raivonpurkaukset eivät kuitenkaan ilmene spontaanisesti, ainoastaan tietyissä olosuhteissa. Lähde on erityinen extravegetatiivinen somatopsyykkinen prosessi, kun taas edellä selostetut ei-destruktiivinen ja ei-affektiivinen destruktiivinen aggressio ovat luovia ja kasvua edistäviä vegetatiivisia somatopsyykkisiä sisäisiä viettejä.

Alle 6-kuukautisen lapsen raivonpurkauksen syynä on aina sisäisesti koettu, äärimmäinen (yksilölle riittävä) pahanolon tunne, esimerkiksi liian pitkään jatkunut somaattinen kipu tai nälkä. Pahanolon tunne aiheuttaa tärkeän aggressiivisen impulssin, jonka tarkoituksena on estää kipu, vaientaa tuska, hävittää objekti, jotta pelastaisi itsensä psyykkiseltä ja somaattiselta kivulta. Tämä kuuluu siten myös itsesuojeluun ja -säilytykseen. Raivonpurkaus muuttaa ympäristön (äidin ja/tai isän) toimintaa, joka ei saisi kohdistua raivoon vaan sen tulisi ehkäistä ja pysähdyttää tunnettu tai tuntematon syy pahaan oloon. Raivontunne ei siis vaadi tyydytystä, vaan pahanolontunteen syyn eliminointia, tilanne on komplisoidumpi kuin aikaisemmat aggressiomuodot. Riittävä pahanolontunne, jota lapsi ilmentää somatopsyykkisellä levottomuudella, potkimisella, huitomisella, itkulla ja huudolla, on aina syy pienen lapsen raivonpurkaukseen. Tämä on ensimmäinen selvä vihamielisen destruktiivisuuden ilmeneminen, prototyyppi. Somaattiset ja psyykkiset tekijät ovat mukana alusta alkaen. Vihamielinen, mielihahaan liittyvä aggressiivisuus voi myös automatisoitua. Jos äärimmäinen pahanolontunne toistuu liian usein — jokaisella lapsella on oma sietokykynsä — destruktiivisuus mobilisoituu sen mukaisesti yhä uudelleen ja kiinnittyy symbioottiseen toiseen osapuoleen, äitiin tai hoitajaan. Kypsymättömyyden asteesta sekä itsen ja objektin differentiaatioasteesta riippuen vihamielinen tunne kiinnittyy myös symbioottisessa suhteessa toiseen puoleen, itseän.

Ensimmäisen ikävuoden lopulla todellinen, selvä vihamielisyys ja viha alkavat tulla näkyviin lapsen psyydessä. Nämä näkyvät selvimmän lapsen suhteessa objektiin. Lapsen

kasvaessa vihantunteet ensimmäisistä objektisuhteista vanhempiin siirtyvät uusiin objektisuhteisiin. Samoin vihan tunnearvo ja -määrä vaikuttavat siihen, miten lapsen itsetunto ja omakuva kehittyvät. Häviämätön vihamielinen destruktiivisuus, joka on kiinnittynyt psyyken varhaisimpiin objekti- ja itsekuviin vaikuttaa myös myöhemmin psyyken vihamielisyyden laatuun, suuntaan ja määrään. Psyyken rakenteesta johtuen toistuva vihamielinen destruktiivinen impulssi tulee osaksi toistuvaa, automaattista intrapsyykkistä toimintaa. Automatisoitunut vihamielinen destruktiivisuus on kuin vaistomainen vietti. Silti ei ole olemassa mitään ”vihan geenää”.

Yleensäkin eri tunteet, kuten tuska, vihamielisyys, raivo, viha, kosto jne. voivat saavuttaa automaattisen spontaanisuuden, sekundaarisen autonomian.

Lapsen varhaisimmat objektisuhteet ovat siis avoimina tunteille, jossa vihamielisen destruktiivisuuden automatisaatio kehittyy. Toisaalta, lapsen varhaisimmat objektisuhteet, joissa vähitellen erottuu itse ja objekti, ovat tärkeitä myös lapsen asteittain kehittyvässä kyvyssä neutralisoida aggressiiviset tunteet.

c) Mielihyvään liittyvä destruktiivisuus

Ensimmäisen ikävuoden lopulla ja toisena ikävuotena lapsilla ilmenee mielihyvään liittyvää aggressiopurkausta, joka vaikuttaa spontaanilta. Se on prototyyppi kiusaamiselle, pilkkaamiselle, hätyyttämiseksi jne. Sekä ilmenee usein leikin muotoisena. Sitä määrää kuitenkin aikaisempi psyykkinen kivun kokemus, riittävä mielipaha, joka minän kontrolloimana ja modifioimana muuttuu affektiiviseksi, mielihyvään liittyväksi. Tärkein on minän kasvava kyky muuttaa sitä tunnetta, joka liittyy impulsin purkamiseen. Sitä viivytetään tai se muunnetaan tunnepitoiseksi ilmaukseksi. Joskus esimerkiksi pureminen, ei-affektiivinen aggressio tai eri tunne-elämän reaktiot ovat mallina mielihyvään liittyvälle destruktiivisuudelle.

Dynaamisesti kyseessä on mielipahaan liittyvän destruktiivisen purkauksen viivyttäminen ja muuntaminen minän kyvyillä. Tapahtumaan liittyy eri puolustusreaktioita, kuten kieltäminen, tunteensiirto johonkin toiseen henkilöön äidin tai isän sijasta tai vihamielisyyden muuntaminen leikiksi

äidin kanssa (presublimaatio). Mukaan tulee sadismi laajasti käsitettynä, joka siten on yksi destruktiivisen aggression muoto. Sadismi ja masokismi ahtaasti käsitettyinä merkitsevät vihamielistä destruktiivisuutta, jossa on myös eroottista tyydytystä, joten sen synnyssä on libido vahvasti edustettuna. Sadismikaan ei synny spontaanisti, mutta mekanismi sen kasvuun on olemassa jo vastasyntyneen psyykessä. Aste, johon tämä muoto mobilisoituu ja automatisoituu, määräytyy jälleen lapsen varhaisimpien objektisuhteiden mukaan. Vihamielisen destruktiivisuuden muoto ja määrä on lapsen varhaisimpien objektisuhteiden historiaa. On siis olemassa destruktiivista ja ei-destruktiivista aggressiota. On vaikea erottaa näitä aina toisistaan. Aggressio on vietti, jossa on eri ilmenemismuotojen yhteisyyttä ja jatkuvuutta. Nämä muodot lähtevät kaikki samasta alkuvietistä ja ovat osia siitä.

Aggression neutralisaatio

Ensimmäisen vuoden lopulla, kun minän toiminta alkaa, ilmenee myös aggression neutraloimista. Aluksi tapahtuu aggression ja libidon fuusioituminen, vihamieliset ja rakkauden tunteet kohdistuvat äitiin ja isään tai hoitajaan.

Symbioottisessa osa-objektivaiheessa 3-6 kuukauden iässä, jos objektilla (äidillä) on riittävästi rakastavia, hyviä tunteita, vahvaan libidoon fuusioituu destruktiivisuus menettäen voimaansa. Jos taas negatiiviset ja pahat tunteet ovat voimakkaina äitilapsi-suhteessa, jää libido heikoksi ja aggression fuusioituminen siihen jää vajaaksi. Osa aggressiosta jää ”vapaaksi”.

Vihamielisen destruktiivisuuden neutralisaatio on suurimmalta osin minän aktiiviteettia. Minä toimii säilyttääkseen sekä objektin että itsen. Neutralisaatio tapahtuu fuusion jälkeen ja liittyy ambivaalenssitunteeseen. Ego muuntaa puolustautumismekanismeilla vihamielisen destruktiivisuuden ei-destruktiiviseksi. Minän asiana on oppia rajat ja kontrolli, käyttää tehokkaasti kehittyvää motorista rakennettaan ja muuttaa aggressiiviset ilmiöt hyviksi. On eri asia, mutta yhtä tärkeä, saada aikaan neutralisaatio mielipahaan liittyvälle tuskalle kuin vihamieliselle destruktiivisuudelle ja vihalle.

Varhaisen aggression ilmenemis- muodot

Imemisaktiiviteetti ja syöminen ovat ilmenymiä ei-affektiivisesta destruktiivisesta purkamisesta. Vihamielinen mielipahaan liittyvä destruktiivisuus ilmenee 0-3 kuukauden ikäisellä, jos lapsella on pahan olon tunne, raivona, esimerkiksi reaktiona somaattiseen kipuun. Jos se jatkuu liian pitkään, lapsi potkii, huitoo, huutaa ja itkee. Elämän ensi päivistä on kuitenkin olemassa yksilöllisiä eroja kivun siedossa ja siten myös raivossa ja destruktiivisuuden purkamisen tarpeessa.

5-6 kuukauden iässä, kun lapsella on jo sosiaalinen hymyreaktio, äidin tunteminen, lisääntyvät äidistä eroamisen pelko ja viearaan tunnistaminen. Äiti on suoja pahanolontunnetta ja raivoa vastaan. Toisaalta, jos äiti tai isä on tiedostamattaan lapsen hoitamista vastaan, esimerkiksi käsittelee lasta rajusti, siistii nenää kivuliaasti, ei tajuua lapsen ele-tunnekieltä ym. vanhemman tiedostamaton viha voi siirtyä lapseen, joka kohdistaa silloin vihansa takaisin äitiin.

Oraalivaiheessa, hampaiden puhkeamisen kipu ja puremisen tarve ja tapa ovat todisteita oraali-aggressiivisesta, ei-affektiivisesta destruktiosta (kannibalistinen aktiiviteetti). Aggression tässä iässä vaikuttavat suuresti tunne-elämän objekti-suhteiden rakentuminen, toive omistaa vanhemmat ja vähitellen ympäristökin. Jotkut lapset kilpailevat esimerkiksi lelusta jo tässä iässä — todiste vihamielisestä destruktiosta.

Kun lapsen sensomotorinen kypsyys lisääntyy ja antaa mahdollisuuden liikkumiseen, lapsi pyrkii kohti autonomiaa sekä itsensä ja ympäristönsä hallitsemiseen. Karakteristiset käyttäytymispiirteet, kuten uppiniskaisuus ja sadismi alkavat kehittyä samanaikaisesti ensimmäisen vuoden lopulla. Äidin kieltäessä lasta esimerkiksi vaarallisissa tilanteissa lapsi kohdistaa vihantunteensa äitiin. Lapselle kehittyä ensimmäinen ambivalenssikonflikti. Tässä ensimmäisessä vihatyöskentelyssä objekti-suhteissa lapsi tekee suuria ja vaihtelevia yrityksiä rakentaa puolustautumista sitä tuskaa vastaan, jota lapsen oma vihamielisyys rakastettua äitiä kohtaan aiheuttaa. Tällöin alkaa lapsen sisäinen progressiivinen rakentuminen, äidin hyvän ja pahan ilmentymän tajuaminen. Lapsi työskentelee näiden yh-

distämiseksi ja sisäistämiseksi. Tässä näkyy aggression neutralisaatio, minän kasvu hallintaan sekä myös yliminän kehitty-misen alkaminen.

Koska aggressio on vietti, joka suuntautuu eri tavoin sekä yksilöllisesti että eri ikäisillä lapsilla, on sillä myös käyttövoimaa, psyykkistä energiaa. Kun aggressio hallitaan tai muunnetaan, saadaan aktiiviteettivoimaa. Pienen lapsen ei-destruktiivinen aggressio, josta esimerkkinä aikaisemmin oli ympäristöään intensiivisesti tutkiva ja tarkkaileva kolmikuukautinen on yhteneväinen aktiiviteetin kanssa. Alle kouluikäinen lapsi ilmentää raivoaan yleensä lihaksiston aktiiviteetilla. Aggression neutralointi johtaa puolustautumismekanismien kautta minän aktiiviteetin kehittymiseen ja kasvuun. Myöhemmin leikki, koulunkäynti, työ, harrastukset vaativat normaalia aktiiviteettia — vastakohtana on patologinen aggressio, vaikkapa kiusaaminen, lyöminen, haukkuminen, potkiminen. Käyttövoima on sama. Siten aggressiovietti on tarpeellinen ja hyödyllinen. Sen suunta, määrä ja laatu ratkaisevat, onko se positiivinen tai negatiivinen tekijä lapsen kehityksessä.

Patologisen aggression ennaltaehkäisy

Aggression ilmenemisessä varhaiskehityksessä on kaksi vaihetta, jotka ovat tärkeitä ehkäisyyn kannalta.

1. Alle vuoden ikäisen lapsen toistuvan pitkän aikaa kestävän pahanolontunteen estäminen tai vähentäminen. Lapsi tarvitsee tunteen, että häntä autetaan, olipa kysymyksessä mikä pahanolontunne tahansa. Hän tarvitsee myös tunteen siitä, että hänestä on iloa aikuiselle, aikuinen viihtyy hänen kanssaan, hän on tärkeä. Tämä antaa itseluottamusta ja vahvistaa minän kasvua ja hallintakykyä.

2. Ensimmäisen ikävuoden lopulla ja toisena ikävuotena minän toiminnan tukeminen aggression neutralisoimiseksi. Lapsen tulee oppia turvalliset rajat, harvat, mutta selvät säännöt, esimerkiksi, ettei saa tehdä pahaa itselle, toisille eikä esineille. Lapsen on myös opittava sietämään pieniä pettymyksiä, kieltöjä ja odottamisia, nämä kuuluvat minän hallintakykyyn. Samoin antamisen ja saamisen vastavuoroisuuden tajuaminen ja siitä tyydytyksen saaminen kuuluu toisella ikävuodella olevan lapsen kehitykseen kertoen sekä tunne-elämän että minän aktiiviteetin kehittymisestä.

Suomenruotsalaisuus aatehistoriallisesta näkökulmasta

II osa

Verraten pitkien, varovaisten alkusointujen jälkeen siirryn käsittelemään muutamia suomenruotsalaisten ominaispiirteitä, lähinnä aatehistoriallisessa valossa.

Näitä ominaispiirteitä voisi esimerkiksi nimittää perusuotsalaisuudeksi, puolustautuvaksi ruotsalaisuudeksi ja porvarilliseksi ruotsalaisuudeksi.

Perusuotsalaisuus

Ruotsalaisuuden asema Suomessa on vankka siinä ”klingeläisessä” mielessä, että nykyinen suomalainen yhteiskunta rakentuu perustalle joka luotiin vanhassa Ruotsin valtakunnassa, missä itäiset maakunnat olivat valtakunnan integroituja osia. Matti Klinge on analysoinut tämän yhteisen taustan merkitystä ja väittää kärjistäen, että kaikki suomalaiset ovat ruotsalaisia. Hän toteaa m.m. että suomen ja ruotsin kielet ovat itse asiassa varsin lähellä toisiaan. Hän viittaa Paavo Rasilaan, joka on todennut, että semanttisessa mielessä ruotsi on suomen lähin kieli ja päin vastoin; käsitteistö on sama. Yhteinen historiallinen tausta selittää myöskin kaksikielisyyden vankan aseman. Kielellinen joko-tai -asetelma, jonka mukaan yksilön on päättämisen, onko hän ruotsin- tai suomenkielinen on paljolti kansallisuusliikkeen tulosta. Klinge toteaa, että tällainen vivahdeköyhä leimaaminen yleistyi etenkin kulttuuripuritaanisina maailmansotien välisinä vuosina.

Puolustautuva ruotsalaisuus

Eräässä mielessä on ruotsin kielellä ja ruotsalaisen kulttuurin puolestapuhujilla Suomessa yhteinen historia. Riippumatta siitä, mitä kieliä itse puhuivat, nämä piirit ovat joutuneet

puolustautumaan eräitä fennomaanisia pyrkimyksiä vastaan. Erästä ruotsalaisuuden ominaispiirrettä voidaan siis ymmärtää vain suhteessa fennomaaniseen liikkeeseen. Tämä puolustautuva ruotsalaisuus korostuu aina kun suomalaisuusliikkeessä esiintyy kulttuuri-totalitaarisia piirteitä.

Nuorella kansakunnalla on tarve vakiinnuttaa asemansa holistisia piirteitä isänmaakäsityksen avulla. Myös suomalaisessa yhteiskunnassa esiintyy tällaisia virtauksia. Suomen kansa, Suomen kansalaisyhteiskunta ja Suomen valtiollinen yhteiskunta on samaistettu varsin mutkattomasti; jopa siinä määrin, että tämä holistinen piirre muodostaa erään suomalaisen sivistyselämän erikoispiirteen.

Kokonaisuuden korostaminen on ollut haavoittavissa yhteiskunnan eri aloilla. Esimerkiksi vapaan järjestötoiminnan alalla voidaan nähdä, miten kansalliset keskusjärjestöt ovat pystyneet kokoamaan alan yhdistykset yhden ”katon” alle. Että tämä on onnistunut — seikka joka on Suomen historian erikoispiirre — riippuu paljolti siitä, että kokonaisuuden vaatimus on ollut voimakas. Eriävät mielipiteet siloitellaan. Repiviä äänestyksiä vältetään. Turvaudutaan kansanvaltatulkintaan, jonka mukaan varsinainen kansantahto merkitsee yksimielisyyttä.

Tässä perinteessä on hyviä ja huonoja puolia. Niiden arvioiminen ei tässä yhteydessä ole mahdollista. Todettakoon kuitenkin, että tähän yhteiskuntakäsitykseen on elimellisesti kuulunut vankka usko yksilön sivistyksellisiin kehitysmahdollisuuksiin. Tämän tradition piirissä on ollut taipumusta asettaa kansalaisuus tiettyyn arvojärjestykseen. Eri yhteyksissä tehdään tämän arvojärjestyksen mukaan erottelu Suomen kansan ja ruotsinkielisen väestön välillä. Vielä tänä päivänä tapaa henkilöitä jotka katsovat edustavansa si-

tä "varsinaista suomalaisuutta". Paitsi että ajattelutapa loukkaa monien isänmaallisia tunteita, osoittaa se outoa piittaamattomuutta kansalaisuuden juriidisista aspekteista.

Suomen kielessä on sanoja, jotka mahdollistavat tämän tapaisen arvojärjestyksen säilymisen. Sana "suomalainen" viittaa sekä kieleen, kansaan että kansallisuuteen. Tarve erottaa käsitteellisesti, keksimällä uusia sanoja, nämä asiat, on ymmärtääkseni ollut pieni. Tässä suhteessa on mielenkiintoista verrata tilannetta siihen sitkeään keskusteluun, jota aina vuosisadan alusta lähtien on käyty ruotsalaisista sanoista "finne" ja "finländare". Tästä sanahistoriasta on Olof Mustelin kirjoittanut mielenkiintoisen tutkielman.

Voidaan myöskin mainita sana "kansalainen", joka assosiaatioiltaan on epäselvä. Se voidaan ymmärtää niin, että Suomen kansalainen sidotaan enemmän Suomen kansaan kuin modernin kansalaisyhteiskunnan jäsenyyteen.

Eurooppalaisissa kielissä on kuuluminen valtiolliseen yhteyteen kuvattu kolmella eri käsitteellä. Monarkistisen tradition tuloksena ovat säilyneet sanat: alamainen, undersäte, subject, j.n.e. Sanat kansalaisuus, nationalitet, nationality j.n.e. viittaavat tietysti kansakuntaan kuulumiseen. Radikaaliporvaristo, eritoten Rousseau, kehitti 1700-luvun loppupuolella luonnonoikeuteen perustuvaa demokraattista käsitettä citoyen, medborgare, citizen j.n.e. Tämä etnisesti neutraalinen, luonnonoikeuteen ja muodolliseen tasavertaisuuteen viittaava sana on siis suomen kielessä korvattu kansalaiskäsitteellä.

Fennomaaninen kulttuuri-holismi on kohdannut kovimman vastuksen liberaalisissa piireissä. Vaikkakin liberaaliset ryhmittymät, etenkin viime vuosisadan n.k. kansallisliberaalit, ovat painokkaasti korostaneet isänmaallisuutta ja kansallisia arvoja, on hegeliläinen holismi ollut näille vierasta. Kansakunnan olemassaoloa legitimoidaan luonnonoikeudellisilla argumenteilla. Suomalaisen liberalismiin kohdalla tämä on merkinnyt perustuslaillisten arvojen korostamista ja turvautumista yleisen mielipiteen mahdollisuuksiin vaikuttaa itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen.

Ruotsalaisen väestön keskuudessa ovat länsimaiset liberaaliset aatevirtaukset saaneetkin vahvan jalansijan. Suomenruotsalainen älymystö on viljellyt katsomuksia, joiden mukaan suomenruotsalaiset olisivat erikoisen vapaamielisiä. Käsitys sisältää tietyn histori-

allisen totuuden. Tätä myyttiä on Clas Zilliacus kriittisesti analysoinut lehdistöhistorian alalla. Mutta on väärin nimittää antitotalitaarista vapaamielisyyttä "ruotsalaiseksi" kannaksi, koska ruotsinkielisten piiristä löytyy muutakin kuin vapaamielisyyttä, ja ennen kaikkea koska pitkällemeneviä fennomaanisia kannanottoja on vastustettu myöskin suomenkielisten keskuudessa. Aatehistoriassamme tapaamme m.m. Valvoja-ryhmän, joka syntyi runsas sata vuotta sitten tämantapaisten arvojen ympärille. On mielenkiintoista, että aloitteen tekijöillä ei perustaessaan Valvoja-lehteä ollut selvää kantaa siitä, millä kielellä lehteä piti julkaista. Vasta keskustelun jälkeen päädyttiin siihen tulokseen, että lehden tulisi olla suomenkielinen.

Liberaaliset piirit Suomessa ovat yleensä olleet sitä mieltä, että Suomen väestöä ei voida ryhmittää eri kansoihin kielten perusteella vaan että Suomessa asuu yksi kansa, joka puhuu kahta kieltä.

Ruotsalaisuutta on puolustettu myöskin muilla kuin kulttuuriliberaalisilla argumenteilla. Työväenliike on perinteellisesti puolustanut ruotsinkielisten oikeuksia Suomessa. Teoreettiset lähtökohdat ovat toki vaihdelleet. Tannerilainen revisionismi väheksyi ylipäänsä kansallisuuskysymyksen merkitystä. Sen mukaan oli luonnollista vastustaa kielikysymyksen kärjistämistä ja suomalaisuusliikkeen aitosuomalaisia pyrkimyksiä. Tannerin väitetään sanoneen, että kielikysymys on kuudennen luokan kysymys. Toisaalta marxilainen työväenliike on periaatteessa hyväksynyt ajatuksen eri kansallisuuksista ja kansallisuuksien oikeudesta omaehtoisesti kehittää kulttuuriaan.

Ruotsalaisuuden puolustajien joukosta puuttuu vielä eräs tärkeä ryhmä: nimittäin ruotsinkielisten oma kansallisuusliike, joka fennomaanisen liikkeen tapaan piti kieliyhtenäisyyttä oleellisena perustekijänä. Tämän kansallisuusliikkeen mukaan muodosti ruotsinkielinen väestö oman kansan. Suunnan aatteellinen isä oli Axel Olof Freudenthal ja sen kannatus oli pääasiassa maaseudulla. Sitä kutsutaankin maaseuturuotsalaisuudeksi ("bygdesvenskhet"), jonka vastakohta kulttuuriruotsalaisuus ("kultursvenskhet") siis edusti yllämainittua kulttuuriliberaalista pyrkimystä pitää ruotsinkeltä yleisvaltakunnallisena kielenä. Tämän suunnan henkisenä isänä on pidetty Carl Gustaf Estlanderia. Jan Magnus Jansson on luonnehtinut kahta ruotsalaisuuden virtausta rahvaanomaiseksi nati-

onalistiseksi maaseuturuotsalaisuudeksi verus valtakunnallisesti orientoituneeksi kulttuuriruotsalaisuudeksi. Jaottelu on havainnollistettavissa sillä, miten ruotsalaisuuden historia Suomessa käsitetään. Kaupunkimainen, kulttuuriliberaalinen ruotsalaisuus painottaa ruotsalaisen kulttuurin tärkeyttä koko Suomelle ja ruotsalaisten poliitikkojen merkitystä Suomen politiikassa. Maaseutuvoittoinen, populistinen maaseuturuotsalaisuus on taipuvainen korostamaan, että ruotsalaisuuden historia Suomessa on ainoastaan vähemmistön historia.

Poliittisesti nämä kaksi suuntaa muodostavat yhdessä RKP:n. Kielikysymyksen kärjistyminen 1880-luvulla ja työväenluokan radikalisoituminen 1890-luvulla ajoivat ne samaan leiriin. Syntyi n.k. suomenruotsalainen kokoomaliike ("finlandssvenska samligrörelsen") nuorisoseuroineen, laulujuhlineen, kansanopistoineen, Arbetets vänner-yhdistyksineen, Brage-yhdistyksineen j.n.e. Bo Lönnqvist on analysoinut sitä miten brageliike valjasti kansanperinteen ruotsalaisen kokoomaliikkeen aisoihin. Kokoaminen oli tuloksekas. Missään muualla pohjoismaissa ei esimerkiksi ole enemmän kansanopistoja väkilukuun verrattuna kuin suomenruotsalaisten keskuudessa. Tämä on eräs suomenruotsalaisen sivistyselämän erikoispiirre, jota m.m. Gustav Björkstrand on tutkinut.

Yksikamaristen valtiopäivien myötä vaikiintui poliittinen allianssi kulttuuriruotsalaisuuden ja maaseuturuotsalaisuuden välillä Ruotsalaisen kansanpuolueen muodossa. On mielenkiintoista todeta että tämä allianssi, tai pikemminkin jännite, edelleenkin leimaa RKP:n luonnetta. Voimasuhteet ovat vaikeasti punnittavissa. Ehkä voidaan kuitenkin väittää, että kulttuuriliberaaliset persoonallisuudet eivät ole yhtä paljon esillä kuin aikaisemmin (puoluepolitiikan ammattisoitumistendenssi), ja että kulttuuriliberaalinen kanta puolueessa m.m. tämän takia on viimeisten kymmenen vuoden aikana jossain määrin väistynyt.

Suomenruotsalaisen kokoomaliikkeen ilmiselvä menestyminen johdattaa meidät viimeiseen teemaan. Kun tarkastelee ruotsinkielistä ideologista keskustelua Suomessa havaitsee, miten dominoivassa asemassa on porvariston ja pikkuporvariston välinen dialogi. Se myötäilee paljolti kulttuuriruotsalaisuuden ja maaseuturuotsalaisuuden vastakkaisasetelmaa olematta kuitenkaan yhtä tämän ristiriidan kanssa.

Porvarillinen ruotsalaisuus

Suomen taloudellisissa, poliittisissa ja kulttuurisissa eliiteissä on ruotsinkielinen edustus ollut vahva ja näkyvä. Ilmeisesti tämä on johtanut siihen, että monet pitävät suomenruotsalaista vähemmistöä erikoisen yläluokkalaisena. Todellisuudessa kuitenkin ruotsinkielisen väestön luokkakajakautuma on kutaakuinkin sama kuin suomenkielisenkin. Yläluokan, keskiluokan, maaseutuväestön ja työväenluokan numeraaliset suhteet ovat suurin piirtein samat. Erot koskevat yksityiskohtia. Tänä päivänä suurin niistä on siinä, että palvelustehtävissä on ruotsinkielisiä suhteellisesti enemmän ja vastaavasti ruumiillisessa työssä vähemmän.

Vaikka sosiaaliset suhteet ovat niinkin samankaltaiset, ovat poliittiset suhteet varsin erilaiset. Tarkoitetaan ennen kaikkea työväenpuolueitten suhteellisen heikkoa kannatusta ruotsinkielisen väestön keskuudessa. Tämä koskee myös niitä aikoja jolloin palvelussektori oli vielä pieni ja vastaavasti ruumiillisessa työssä olevien osuus suurempi. N.k. ruotsalainen kokoomaliike ja sen poliittinen työase, RKP, on varsin tuloksellisesti saanut ruotsinkielisen väestön tuen. Vuosisadan alun ei-sosialistiset kaksikieliset puolueet, Kristillinen työväenpuolue ja Perustuslaillinen työväenpuolue, jäivät ilman suurempaa kannatusta. Nykyiset perustuslailliset ja kristilliset ovat tässä suhteessa onnistuneet paremmin.

Yhteiskuntatieteilijät ja historioitsijat ovat eri tahoilta etsineet selityksiä kysymyksille, miksi ruotsinkielisten tuki työväenpuolueille on ollut niinkin pieni, miksi yhteiskunnallinen radikalismi on ollut niinkin laimea?

— Aggressiivinen suomalaisuus muodostaa tietysti välttämättömän taustatekijän. Mutta tämä ei sinänsä selitä radikaalisuuden heikkoutta, koska myöskin työväenpuolueet ovat vastustaneet suomalaisnationalistisia pyrkimyksiä.

— Mielenkiintoisempi selittävä tekijä on suomalaisten ja ruotsalaisten sivistyspyrkimysten ero. Sivistysaateen soveltamisessa esimerkiksi nuorisoseuroissa oli eroja, vaikkakaan ne eivät ole yksiselitteisesti kuvattavissa. Suomalaisissa yhdistyksissä oli harrastus vakavamielisempää. Sivistysharrastuksen merkitys koko kansan vakiinnuttamistyössä oli ratkaisevan tärkeä. Yksi seuraus näistä pyrkimyksistä näkyi vielä 1960-luvulla maalauskylien kirjastoissa ja kirjakaupoissa. Vakavamielinen sivistysharrastus loi samalla perustaa ra-

dikaalisen potentiaalin esintulolle. N.k. maraskuun sosialistit, Y.Sirola, O.W.Kuusinen, K.Manner, j.n.e., ovat tästä oivallinen esimerkki, mutta myös työväenpuolueen suuri kannatus ylipäättään suomenkielisellä maa-seudulla. — Ruotsinkielinen nuorisoseuraliike oli numeroissa mitattuna ainakin yhtä vahva kuin suomenkielinen, mutta ohjelmallisesti vaatimattomampi. Eritoten 1906:n jälkeen tulivat viihteelliset puolet tärkeämmäksi. — Tällaiset laadulliset yleistyksiset ovat tietysti ongelmallisia. Silti voidaan sivistys-harastuksissa ehkä löytää sellaisia eroja, jotka omalta osaltaan selittävät, miksi ruotsalaisella rahvaalla on ollut pienempi tarve irrottautua porvarillisesta maailmankatsomuksesta. — Vuosisadan alussa oli ruotsinkielisten älymystöedustajien keskuudessa määrätietoinen pyrkimys lähestyä työväenluokan aatemaailmaa. Esimerkiksi Arvid Mörne ja eräät muut kokivat kuitenkin tämän lähestymisen vaikeaksi, koska he näkivät että vanhasuomalaisia käsityksiä suomalaisesta yhteiskunnasta oli pesiytynyt myöskin työväenpuolueeseen. Työväenpuolueen suhdetta ruotsalaisuuteen on mm. Seppo Hentilä perusteellisesti selvittänyt.

— Radikaalisuuden heikkoudelle on haettu selityksiä myöskin eräistä demograafisista tekijöistä. Ensinnäkin on siirtolaisuus sekä vuosisadan vaihteessa että nykypäivänäkin ollut suhteellisesti suurempi ruotsalaisten keskuudessa. Tämä on tulkittu niin, että mahdollinen protesti- tai ainakin poliittisesti aktiivinen ryhmä poistui täten poliittisesta kentästä. Toisaalta voidaan työväenluokan syntyhistoriassa löytää yksityiskohtia, joilla ehkä oli vaikutusta poliittisten struktuurien muotoutumiseen. Ammattitaitoiset, työväenluokan parhaiten palkatut kerrostumat, olivat suhteellisesti suuremmassa määrin ruotsinkielisiä, usein Ruotsista muuttaneita. Tämä kerrostuma samaisti itsensä helposti keskiluokkaan ja muodosti tärkeän osan keskiluokkaisten yhdistysten jäsenistöstä. Tarkoitetaan yhdistyksiä kuten VPK:t ja Arbetets Vänner, jossa korostettiin kielen merkitystä samalla kun kansallisuusaatteen painottamisella rakennettiin antisosialistista rintamaa. Suurin osa ruotsinkielistä työväestöstä pysytteli kuitenkin tämantapaisten yhdistysten ulkopuolella. Toisaalta se sulautui työväenkulttuuriin, joka riippuen paikkakunnasta on ollut enemmän tai vähemmän monikielinen. Mahdollisuudet luoda omaa ruotsinkielistä työväenkulttuuria ovat näissä oloissa olleet

rajoitettuja.

Nämä seikat ovat suoranaisesti vaikuttaneet suomenruotsalaiseen keskusteluun. Mielenkiintoista on todeta miten etäinen ja vieras työväenluokan aatemaailma on ollut tässä keskustelussa. On eletty ja eletään aatemaailmassa, missä poliittinen orientoituminen tapahtuu yläluokan ja keskiluokan välisessä ristipaineessa. Keskusteluun ovat tämän tästä ottaneet osaa eräät kulttuuriradikaalit, joilla usein on ollut varsin voimakkaita yläluokan vastaisia tunteita ja päämääriä. Mutta toisaalta tämantapaisille kulttuuriradikaaleille ovat työväenluokka ja sen taistelupyrkimykset olleet perin vieraita. Moisesta vapaaajattelusta, sitähän se lienee, voidaan toisaalta sanoa, että se on ollut avoin uusille ongelmille: esimerkiksi joku Laurin Zilliacus pedagogiikan alalla, tai Felix Iversen rauhanliikkeen uranuurtajana tai J-O Mallander esteettisenä pohdiskelijana.

Asetelmaa kuvattakoon vielä lopuksi esimerkeillä filologian ja kirjallisuuden alalta. Bengt Loman on kirjoittanut mielenkiintoisen tutkimuksen suomenruotsalaisen kielen normittamispyrkimyksistä tämän vuosisadan alussa. Tämän kielellisen puhtaanapidon vastuullisena johtajana oli Hugo Bergroth. Lausuttu päämäärä oli poistaa provinsialistiset ja fennomaaniset kielimuodot. Eräs seuraus oli, että rima asetettiin niin korkealle että vain kulttuuriaristokraattiset arvot tulivat tyydytyksi. Maailmansotien välisenä aikana oli näin ollen vaikea löytää sopivaa ruotsinkielistä, millä kääntää suomenkielinen rahvaanomainen kaunokirjallisuus. Tilannetta voidaan ehkä kuvata bahtinilaisilla termeillä. Suomenruotsalaisten kankea kielellinen puritanismi ja konformismi loivat ”karnevaalikielen” tarpeen jota modernistiset lyyrikot yrittivät täyttää, proletariikirjallisuuden puuttuessa.

Kirjallisuutta:

Allardt & Starck: Språkgränser och samhällsstruktur. Finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv. Lund 1981. (Myöskin suomeksi).

Jan Otto Andersson: ”Kapital och nationalstat” (Häften för kritiska studier 8/1981).

Bo Lönnqvist: Suomenruotsalaiset. Kansantieteellinen tutkielma kieliryhmästä. Jyväskylä 1981.

Svenskt i Finland I. Studier i språk och nationalitet efter 1860 (Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland 511). Helsingfors 1983. — Tässä antologiassa ovat m.m. Erik Allardt, Gustav Björkstrand, Seppo Hentilä, Matti Klinge, Bengt Loman, Bo Lönnqvist, Olof Mustelin ja Clas Zilliacus julkaisseet tutkielmansa.

Pertti Multanen:

Lähi-idän tapahtumien taustaa

Lähi-itä on yksi niistä alueista nykymaailmassa, joiden tapahtumat tulevat koteihimme katkeamattomana virtana. Utisten vyörystä lienee hyvin usein vaikea erottaa järjellisiä perusteita tuolle tai tälle yksittäiselle tapahtumalle, hahmottaa Lähi-Idän historian pidempiä linjoja. Tässä esityksessä pyrin asettamaan Lähi-idän nykypäivää historialliseen taustaansa.

Väittäisin meillä suomalaisilla — ja yleisemmin eurooppalaisilla tai ehkäpä koko läntiseksi maailmaksi kutsutussa osassa palloamme asuvilla — yhä edelleenkin olevan vahva taipumus unohtaa kehitysmaiden kansojen historia. Jos ajattelemme tapahtumia vaikkapa vain omalla vuosisadallamme — joka pidemmässä historiallisessa katsannossa on melko mitätön aika, ainakin alueilla joilla — kuten Lähi-idässä — ihmiskunnan historiaa on muovattu jo tuhansien vuosien ajan, on tosiasia, että puhuessamme oman maamme lähimenneisyydestä liittyy nykypäivä meidän jokaisen tiedon ja kokemuksen kautta historiaansa, kun taas kaukaisempien alueiden nykyisyys hajoaa helposti rikkonaiseksi

mosaiikiksi, jonka palasille emme löydä oikeita paikkoja.

Lähi-idän epäitsenäisyyden vuosisadat

Jos Lähi-idän kansojen historian haluaa liittää muiden nykyisten kehitysmaiksi kutsuttavien maiden historiaan on yhteinen nimittäjä silloin useita vuosisatoja kestänyt — ja edelleenkin jatkuva — kamppailu poliittisen ja taloudellisen itsenäisyyden puolesta. Lähi-itä on yksi niistä alueista, jotka alistettiin pitkiksi vuosisadoiksi vieraiden vallanpitäjien alaisuuteen.

Menemättä tarkemmin Lähi-idän historian kaukaisempiin vuosisatoihin palautan lyhyesti mieliin tapahtumien pääpiirteet viimeksi kuluneen puolen vuosituhannen aikana. Tapahtuma joka Lähi-idästä puhuttaessa on tuotava esille, on tämän alueen alistaminen 1500-luvun alussa alkaneiden valloitusotien toistasataa vuotta kestäneen kauden jälkeen

Turkin imperiumin alaisuuteen. Turkki otti niiden aiemmin Lähi-itää hallinneiden imperiumien paikan, jotka Lähi-idän maantieteellinen sijainti kolmen mantereen Euroopan, Aasian ja Afrikan porteilla oli alueelle houkutellut.

Turkin valtakausi Lähi-idässä jatkui aina 1900-luvun alkuun. Vasta ensimmäinen maailmansota luhisti osmannien rakennelman lopullisesti. Vaikkakaan turkkilaisimperiumi ei pystynytkään monilla Lähi-idän alueilla ulottamaan todellista valtaansa juuri rannikkoja ja pääkaupunkeja kauemmas — paikallisen väestön valloitusten alusta jatkunut, ja vuosisatojen kuluessa lisääntynyt, vastarinta estisen — pystyi Osmanni-imperiumin taloudellisen valta aiheuttamaan syviä vahinkoja erityisesti Lähi-idän ydinalueiden perinteiselle pääelinkeinolle: maataloudelle. Turkin feodaaliselle järjestelmälle rakentuneen valtion politiikka synnytti Lähi-idässä ilmiön, jota osuvasti kuvaa uudempienkin aikojen poliittisesta kielenkäytöstä tuttu termi — talonpojan tappolinja. Lähi-idän talonpoikaissäestön elinmahdollisuudet — ja niiden mukana koko alueen taloudelliset kehitysmahdollisuudet — huononivat sitä nopeammin, mitä lähemmäs romahdustaan Osmanni-imperiumi ajautui.

Täten Lähi-idässä vuosisatojen ajan kypsyivät ilmiöt, jotka on totuttu liittämään kolonialismiin — siirtomaavaltaan. Lähi-idän taloudellinen kehitys vaikeutui ja vääristyi, alueesta ei päässyt muodostumaan luonnollisella tavalla rakentuvaa taloudellista yksikköä, alueella asuvien kansojen ja heimojen kehitys kohti kansakuntia ja valtiollisia yksiköitä hidastui ja Lähi-idässä — kuten yleensäkin siirtomaissa — kolonialismin kauden valtiolliset yksiköt olivat usein luonteeltaan ylhäältä alueelle annettuja, keinoitekoisesti karttoihin sovitettuja.

Euroopan mukaantulo

Turkin otteen herpaantuminen Lähi-idässä osui historiallisesti yksiin Euroopan valtioiden kasvavan siirtomaiden hankkimisinnostuksen kanssa. Näin ollen oli ymmärrettävää, että Eurooppa tuli mukaan jakamaan Turkin perintöä ja väistämätöntä, että Euroopan nousevat siirtomaavallat Englanti ja Ranska ryhtyivät kilpailemaan alueesta keskenänsä.

Eurooppalaisvaltioiden avoin kiinnostus Lähi-itään kävi ensimmäisen kerran — ja hy-

vinkin kouriintuntuvasti — ilmi tapahtumisissa, jotka historia tuntee Napoleonin Egyptin retkenä. Pari sataa vuotta sitten — 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa — seikkaili Ranskan armeija Egyptissä. Valloitusyritykset eivät tuottaneet pysyvämpää tulosta — huolimatta Napoleonin sinnikkäistä yrityksistä todistaa arabeille tulleen Egyptiin islamin puolustajana. Osaltaan syynä epäonneen oli se, että brittilaivasto ilmestyi Egyptin rannikolle puolustamaan omalta osaltaan arabeja. Lopputuloksena Napoleonin retkestä Egyptiin oli lyhytaikainen brittiarmeijan suorittama Egyptin — oikeammin Kairon — valtaus vuosiksi 1801-1803; vastarinta Egyptissä kasvoi niin voimakkaaksi, ettei brittien olo tällä kertaa jäänyt pitemmäksi.

Vaikka nämä pari vuosisataa sitten sattuneet tapahtumat jäivät lyhyeksi väliintuloksi Osmanni-imperiumin sisälle, osoittivat ne selvästi kehityksen tulevan suunnan: eurooppalaisen kolonialismin otteen voimistumisen Lähi-idässä. Ranska alkoi 1800-luvun kuluessa levittäytyä Pohjois-Afrikkaan — ensimmäisenä kohteena Algerian valtaus vähitellen 1830-luvulta lähtien. Englanti ja Ranska kävivät Egyptin herruudesta kamppailua pitkin 1800-lukua, kunnes britit pystyivät vahvistamaan otteensa 1800-luvun loppuun tultaessa. Britit levittäytyivät 1800-luvun kuluessa myös Arabian niemimaan rannikon vartioloiksi — aina Adenista Kuweitiin saakka.

Oma lukunsa oli Palestiina, josta sekä britit että ranskalaiset olivat yhä kiinnostuneempia. Jo Napoleonin retkien aikana olivat ranskalaiset edenneet Palestiinaan ja nykyisen Syyrian alueelle. Brittien kiinnostus alueeseen kasvoi sitä mukaa kun sen valta Egyptissä ja Arabian niemimaan rannoilla vahvistui. Palestiinasta muodostui brittien näkökannalta strateginen osa Suezin kanavan kautta tapahtuvaa liikennettä suojaavaa ketjua.

Näin oltiin ensimmäisen maailmansodan kynnykselle tultaessa ajautettu tilanteeseen, jossa Turkin imperiumin tappio lähitulevaisuudessa oli kaikkien nähtävissä. Lähi-idän tulevaisuus olikin sitten kysymys, josta mieliteet menivät kerta kaikkiaan pahasti somuun. Paikalliset arabikansat olivat kasvaneet ajatukseen Turkin vallan sortumisen jälkeen koittavasta itsenäisyyden kaudesta. Jyrkkään ristiriitaan tämän toiveen kanssa asettui eurooppalaisen kolonialismin pyrkimys jatkaa Lähi-idän alistamista siirtomaherruuteen.

Ristiriidat alkoivat tiivistyä. Arabien nousu kansallismielinen liikehdintä nousi Euroopan kasvavaa vaikutusvaltaa vastaan, eivätkä alueen herruuteen pyrkineet voimat voineet enää jättää tätä seikkaa huomioimatta.

Ensimmäinen maailmansota — Lähi-idän jako brittien ja ranskalaisten kesken

Ensimmäisen maailmansodan lopputulos Lähi-idässä oli alueen arabikansojen kannalta tarkastellen varsin turhauttava. Britit ja ranskalaiset oli sodan kuluessa otettu vastaan jopa vapauttajina — turkkilaisvallasta vapauttajina — ja arabien kansallismieliset liikkeet olivat itsenäisyyden toivossa asettuneet tukemaan brittiarmeijan ja ranskalaisten joukkojen taistelua turkkilaisten karkottamiseksi alueella. Britit ja ranskalaiset antoivat myös arabien kansallisen liikehdinnän johtajille lupauksia sodan jälkeen koittavasta itsenäisyydestä.

Tosiasiassa Englanti ja Ranska olivat jo ensimmäisen maailmansodan taistelujen vielä kestäessä sopineet aivan toisenlaisesta ratkaisusta — Lähi-idän Turkille kuuluneiden alueiden jakamisesta brittien ja ranskalaisten kesken. Tämän salaisen sopimuksen, jonka takaajina olivat useat sen ajan suurvallat — Venäjä mukaanlukien — perusteella Lähi-itä piti jaettaman Englannin ja Ranskan kesken pääpiirteissään seuraavasti. Nykyisten Libanonin ja Syyrian valtioihin kuuluvat Välimeren rannikkoalueet sekä Turkin eteläosat jätettiin Ranskalle ja laajat näihin rajoittuvat alueet julistettiin Ranskan etupiiriksi. Englannin piti saada tällä Sykes-Picot -sopimuksena tunnettavalla asiakirjalla haltuunsa Mesopotamian alueen ja nykyisen Irakin pohjoisosat sekä laajat raja-alueet omaan ns. vaikutuspiiriinsä, joka termi tarkoitti lähinnä puolisiirtomaan asemaa.

Jako ei kuitenkaan käytännössä toteutunut niin kivuttomasti kuin neuvottelupöydällä. Syitä vaikeuksiin oli useita. Arabien vastarinta suunnitelman tultua julkisuuteen Venäjän vallankumouksen jälkeen julkaistujen tsaarinvenäjän diplomaattisten asiakirjojen mukana kasvoi ennen näkemättömiin mittoihin. Siirtomaajärjestelmän kriisi alkoi kypsyä muillakin siirtomaiksi alistetuilla alueilla. Vanhat siirtomaavallat alkoivat menettää

mahtavuuttaan.

Kansannousut siirtomaaisäntiä vastaan käynnistyivät voimalla vuodesta 1918 alkaen. Egypti oli yksi liikehdinnän käynnistäjiä, brittejä vastaan noustiin voimakkaasti vastarintaan vuosina 1919-1921. Egyptin liikehdintöjen tuloksena oli suoran siirtomaasuhteen verhoaminen briteistä täysin riippuvaiseksi muodollisesti itsenäiseksi kuningaskunnaksi. Egyptin tapahtumat näyttivät suuntaa muillakin brittien hallitsemilla alueilla. Siirtomaavallan vastaisia nousuja oli Syyriassa ja Libanonissa, Irakissa ja Palestiinassa. Liikehdintä levisi myös Arabian niemimaan rannikoille — Adeniin ja Omaniin. Oli selvää, että suunnitelmia Lähi-idän jakamisesta ei voitaisi viedä läpi pelkkään sotilaalliseen voimaan nojautuen.

Suunnitelmat jaosta toteutettiin — siltä osin kuin ne olivat enää uudessa tilanteessa toteutettavissa — käyttämällä hyväksi ensimmäisen maailmansodan voittajavaltioiden perustamaa järjestöä — Kansainliittoa. Kansainliiton päätöksellä Lähi-itä jaettiin Ranskan ja Englannin mandaateiksi — Ranska sai mandaatin Syyriaan ja Libanoniin, Englanti sai mandaattialueikseen Irakin ja Transjordanian, johon kuului myös Palestiinan alue. Jako oli toteutettu, mutta jännitteet alueilla kasvoivat. Maailmansotien välistä aikaa voidaankin Lähi-idässä luonnehtia vanhamuotoisen kolonialismin loppusoitoksi. Ajalle olivat ominaisia laajoiksi kasvaneet aseelliset vastarintaliikkeet ja jopa täysimittaiset kansalliset vapaussodat. Suunta poliittiseen itsenäisyyteen kiteytyi arabien liikehdinnän ytimeksi.

Englannin ja Ranskan noudattamassa siirtomaapolitiikassa alkoi olla yhä selvemmin nähtäviä eroja. Brittien taktiikkana oli ostaa lisää aikaa suostumalla osittain arabien kansallisen liikkeen vaatimuksiin. Tämä tapahtui muodollisesti itsenäisiä monarkioita luomalla — esim. Irak itsenäistettiin jo vuonna 1921 ja Transjordia v. 1923. Ranska sitä vastoin ajautui Lähi-idässä jyrkkään sotilaalliseen vastakkainasetteluun mandaattialueillaan. Syyrian kansallinen vapaussota vuosina

1925-27, joka huipentui Damaskuksen lentopommituksiin, joilla ranskalaiset pyrkivät estämään uhkaavan sotilaallisen häviön, näytti selvimminkin tämän linjan noudattamisen seuraukset. Ranska taipui poliittisiin neuvotteluihin kansallisten liikkeiden kanssa vasta välittömästi sotilaallisen häviön uhan edessä.

Palestiina erityiskysymyksenä

Omaksi erityiseksi alueekseen Lähi-idän tapahtumissa erottautui brittien mandaattialueeseen kuuluva Palestiina. Tähän alueeseen kohdistui monien Lähi-idän ulkopuolisten vieraiden voimien mielenkiinto. Britit olivat jo Suezin kanavan valmistumisesta lähtien etsineet keinoa kietoa Palestiina tiukemmin suojavyöhykkeensä osaksi. Palestiina ei kuitenkaan esim. brittisiirtolaisten kannalta ollut mikään houkutteleva alue, näin britit eivät täällä onnistuneet luomaan alueelle päämaasta tulleeeseen siirtolaisväestöön pohjautuvaa toimintapohjaa, kuten he monissa muissa siirtomaissa menettelivät onnistuneesti.

Palestiina oli yhtenä kohteena esillä Euroopassa 1800-luvun loppupuolelta nousseen juutalaisen kansallismielisen liikehännän kohteena. Näin ennen pitkää brittien siirtomaaintressit ja juutalaisen kansallisen liikkeen edut löysivät toisensa. Ensimmäisen maailmansodan aikaan — siis aikaan, jolloin Palestiina oli vielä virallisesti osa Turkkiä — sijoittuu tunnettu Balfour-julistus, jolla britit alustavasti lupasivat tukea juutalaisen liikkeen tavoitetta ns. kansallisen kodin luomisesta Lähi-itään. Kyseessä oli leimallisesti kahden kauppa ja kolmannen korvapuusti. Britit tarvitsivat Palestiinaan itselleen uskollista väestöä turvatakseen — kuten he oletivat ja laskivat — siirtomaan pysymisen brittihallinnassa. Juutalaiset taas laskivat suunnitelmissaan tarvitsevansa voimakkaan siirtomaavallan tukea hankkeilleen — Englannin he päättelivät voivan turvata suunnitelmansa. Korvapuusti annettiin aluetta perinteisesti asuttaneille arabeille ja myöskin Palestiinassa perinteisesti asuneelle pienelle juutalaiselle kansalliselle vähemmistölle, joiden mielipidettä heidän asuttamansa alueen olojen järjestämisestä turkkilaisten poistuttua ei kyselty.

Eri asia oli, että kummankin sopimusosapuolen — brittien tai juutalaisen liikkeen — toiveet toistensa suhteen eivät pitemmällä tähtäimellä toteutuneet. Brittien siirtomaaimperiumi kulki vääjäämättömästi kohti hajoamista, eikä Palestiinan pysyvyys brittien kontrollissa ollut yhtään sen taatumpaa kuin muittenkaan siirtomaiden. Juutalainen Palestiinaan muuttanut uusi väestö taas osoittautui myös brittien kannalta varsin pian käenpoikaseksi, joka valmistautuu heittämään kasvattiemonsa pois pesästä.

Niinpä toisen maailmansodan aiheuttaman

pienen tauon jälkeen Palestiinan mandaatilla ajaututtiin tilanteeseen, jossa britit nostivat kuvaannollisesti valkoisen antautumislipun ja heittämällä mandaatin kohtaloitten järjestämisen uuden kansainvälisen järjestön Yhdistyneitten kansakuntien ratkaistavaksi tunnustivat kyvyttömyytensä pitää aluetta enää hallinnassaan.

YK teki jakopäätöksensä. Britit pyrkivät lähes epätoivoisesti löytämään keinoja Palestiinan pysyttämiseksi kontrollissaan edelleenkin. Alueelle toisen maailmansodan jälkeen voimakkaana vaikuttajana noussut Yhdysvallat halusi oman puumerkkinsä mandaattien jakoon. Jakopäätös ei tyydyttänyt ainkaan ketään tilanteen välittömistä osapuolista ja YK:ssa jakopäätöksen taakse asettuneista suurvalloista alkoi myös yksi ja toinen kehittää omia etujaan paremmin palvelevia vaihtoehtoja ratkaisulle.

Tätä kautta ajaututtiin ensimmäiseen Palestiinan sotaan, joka puhkesi välittömästi Israelin julistauduttua itsenäiseksi valtioksi 15. toukokuuta, päivänä jolloin Englanti oli yllättäen ennen jakopäätöksen edellyttämää päivämäärää ilmoittanut lakkauttavansa Palestiinan mandaattinsa. Brittien laskelmat olivat epäilemättä keskeisesti mukana myös ensimmäistä Palestiinan sotaa aloitettaessa, hyökkääjät kun olivat pääosin Englannista taloudellisesti, poliittisesti ja sotilaallisesti riippuvaisia arabimonarkioita.

Sotien kauteen

Näiden ratkaisujen ja tapahtumien kautta ei tilannetta Palestiinan mandaatin suhteen suinkaan ratkaistu, vaan kuten nyt tiedämme ajaututtiin jo yli kolme ja puoli vuosikymmentä jatkuneeseen sotien kierteeseen. Koko Lähi-idän poliittiselle tilanteelle on näinä vuosina ollut leimallista suuri epävarmuus, joka on heijastunut niin Lähi-idän yleiseen kuin alueen jokaisen valtion yksittäiseen poliittiseen tilanteeseen. Tällaisessa yleisessä ilmapiiirissä on alueen ulkoisten voimien helppo tarttua tapahtumien kulkuun ja kuten myös hyvin tiedetään, eivät Lähi-idän ulkopuoliset vaikuttajat ole jättäneet näin avautunutta tilannetta käyttämättä.

Toisen maailmansodan jälkeisenä kautena Lähi-itä on aivan yhtä kiinteästi kuin aiemmankin historiansa aikana ollut mukana oman aikamme maailmanlaajuisissa sotilaspoliittisissa laskelmissa. Avoimesti Lähi-itä

vedettiin mukaan suurvallan sotilaspoliittisiin julkilausumiin ns. kylmän sodan kaudella. Tapahtumat liittyvät Yhdysvaltain tuolloisiin maailmanlaajuisiin laskelmiin, jotka pääosin suuntautuivat toisen maailmansodan jälkeen muodostunutta sosialististen maiden yhteisöä kohtaan. Yhdysvaltain Lähi-idälle varaama rooli kommunisminvastaisen taistelun yhtenä tärkeänä solmukohtana muotoiltiin 1950-luvun toisella puoliskolla ja tunnetaan Eisenhower-doktriinin nimellä.

Neuvostoliiton ja sosialististen maiden näkökulmasta Lähi-itä ei myöskään ole alueena yhdentekevä — kaikkea muuta. Maantieteellisesti Lähi-itä rajoittuu välittömästi Neuvostoliiton etelärajaille ja jo tästä syystä koskettavat tapahtumat tällä alueella välittömästi myös Neuvostoliiton turvallisuusintressejä. Myös tämä on useasti tuotu julki — erityisesti Lähi-idän kriisitalanteiden vaikeissa vaiheissa.

Kaikella tällä on Lähi-itää asuttavien kansojen kannalta ollut seurauksena, että ne ovat saaneet huomata olevansa myös sisäpoliittisia ratkaisuja tehdessään riippuvaisia hyvinkin kaukana maantieteellisesti niistä sijaitsevien valtioiden päätöksistä ja tulkinnoista vaikkapa sisäpoliittisten muutosten luonteesta. Ehdottomasti voimakkaimmaksi ulkopoliittiseksi vaikuttajaksi on toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina tullut Yhdysvallat.

Väittäisin jopa tätä Lähi-idän kansojen ja valtioiden kokemaa liikkumavaransa kapeutta omassa päätöksenteossaan — ja tämä koskee yhtä suuressa määrin Israelia kuin alueen arabivaltioitakin — muodostuneen keskeiseksi jännitteeksi koko viime vuosikymmenten tilanteessa. Kehitysmaiden pyrkimysten yksi johtava lanka — niin myös Lähi-idän kehitysmaiden — on ollut tavoitella poliittisen ja taloudellisen itsenäisyyden vahvistamista. Lähi-idässä nämä toiveet on toistuvasti hyvin karkeita keinoja käyttäen haudattu alueen ulkopuolisten vaikuttajien etujen alttarille.

Kriisin kehitys toisen maailmansodan jälkeen

Israelin valtion perustamisen jälkeen on Lähi-idän kriisi ehdottomasti keskittynyt Palestiinan kysymyksen ympärille. Voidaan jopa hieman kärjistäen sanoa, että kaikki muu Lähi-idässä ja sen lähialueilla tapahtunut ke-

hitys — olipa sitten kysymys sodasta tai rauhasta — on tavalla tai toisella heijastumaa tästä peruskriisistä. Niin myös nykyiset alueella käynnissä olevat sodat tai sotilaalliset levottomuudet.

Kriisi on laajentunut Lähi-idän sotien myötä. Ensimmäisen — vuonna 1948 puhjenneen — Palestiinan sodan jälkeen on laajempia sotia käyty jo neljä. Suezin kriisinä tunnettu hyökkäys Egyptiä — ja sen ohella Gazan vyöhykkeellä asuneita Palestiinan arabeja ja nousevaa vastarintaliikettä — vastaan vuonna 1956. Kuuden päivän sotana tunnettu konflikti vuonna 1967. Lokakuussa 1973 käyty Lähi-idän sota. Viimeisimpänä Libanonin sota kesällä 1982, joka itse asiassa jatkuu yhä.

Jokainen Lähi-idän konfliktin laajeneminen sodaksi on merkinnyt uusien entistä vaikeampien ongelmien nousemista ratkaisun tielle. Kaikkein selvimmin on Palestiinan arabikansa joutunut kärsimään jokaisen konfliktin laajentumisesta. Vuoden 1956 sota karkotti palestiinalaisia Gazan-vyöhykkeeltä, vuosien 1967 ja 1973 sotien seurauksena laajenivat Israelin miehitykset Palestiinan jakopäätöksessä arabeille varatuilla alueilla. Vuoden 1982 Libanonin sotaretki supisti ratkaisevasti palestiinalaisten mahdollisuuksia Libanonissa, jonne edelliset sodat olivat palestiinalaispakolaisia heittäneet. Kriisin edetessä näyttää sen pääongelman ratkaisemisen eteen kerääntyneen yhä vaikeammin ylittettäviä esteitä. Nämä esteet on kuitenkin epäilemättä pystyttävä ylittämään, jos pysyvää rauhaa Lähi-idässä halutaan edes tavoitella.

Tekisi mieleni lainata tasavaltamme pitkäaikaisen presidentin Urho Kekkosen sanoja puheesta, jonka hän piti melko tarkalleen kymmenen vuotta sitten (19.12. 1973) Tampereen Paasikivi-seurassa. Kekkonen totesi: ”Mitään pysyvää rauhanomaista ratkaisua Palestiinassa ei olekaan saavutettavissa ilman että Palestiinassa alunperin asuville arabeille tehdään oikeutta. Tämä, ja juuri tämä eikä suinkaan yksinomaan kysymys valtiollisista rajoista, on Palestiinan konfliktin ydin”. Ja edelleen: ”Niin kauan kuin tämä konflikti jatkuu, ei tule olemaan kestävää rauhaa Euroopassa eikä muuallakaan maailmassa.” Puheensa lopuksi presidentti Kekkonen esitti kantanaan: ”On hartaasti toivottavaa että alkavat rauhanneuvottelut Genevessä johtaisivat menestykselliseen tulokseen.” Tutkijana on hyvin helppo yhtyä tuossa puheessa esitettyyn yleiseen arvioon Lähi-idän konfliktin

ulottuvuuksista koko nykymaailmassa, kuin myös sen ydinongelmasta.

Vuoden 1973 sodan jälkeisessä tilanteessa näytti todellakin olevan aukenemassa kauan etsitty tie Lähi-idän konfliktiin selvittämiseksi neuvottelupöydässä, jossa kaikki sodan välittömät ja välilliset osapuolet voisivat istua. Tämä mahdollisuus hukkui uudelleen esille nostettuun erillisratkaisujen käytäntöön.

Tarkasteltaessa Yhdysvaltojen suhtautumista Lähi-idän konfliktiin koko sen olemassaolon ajan nousee selvästi näkyvänä esille pyrkimys vanhan ja hyväksi tunnetun hajoita ja hallitse-periaatteen käyttöön. Lähi-idässä se on merkinnyt pysyvää pyrkimystä estää arabien yhtenäisyyden lujittuminen. Päävastustajaksi USA:n taholta on Lähi-idässä perinteisesti leimattu se arabimaa, joka johdonmukaisesti korostaa arabimaiden yhtenäisyyttä ehtona koko alueen yhtenäisyyden lujittamiselle. Esimerkinomaisesti voidaan palauttaa mieliin Yhdysvaltojen suhtautuminen Egyptiin Nasserin kaudella.

Pyrkimykset kokonaisratkaisuun keskeytyvät

Edellä siteeraamassani presidentti Kekkosen puheessa viitattiin Genevessä vuoden 1973 Lähi-idän sodan jälkeen käynnistyneihin neuvotteluihin. Nämä neuvottelut eivät päässeet alkua pidemmälle. Viimeksi kulunei-

den kymmenen vuoden aikana on Yhdysvaltain pyrkimys viipaloida Lähi-idän ongelma pieniin osiin tullut kaikkein avoimimmin esille. Camp David-sopimuksena tunnettu asiakirja perustui nimenomaan konseptiolle erillisrauhasta.

Erillisrauha-käsite heitettiin keskusteluun Lähi-idässä siinä vaiheessa, jolloin Yhdysvalat maailmanlaajuisesti oli palaamassa oman sotilaallisen voimansa läsnäolon korostamiseen myös Lähi-idässä. Erillisrauha-käsite tuotiin Lähi-itään hyvin tietoisina siitä, että konseption avulla on mahdollisuus suhteellisen pitkäksi aikaa rikkoa arabimaiden yhtenäisyys. Yllätys Yhdysvaltojen kannalta lieinee ollut pikemminkin se, että Camp David-sopimusta vastustamaan asettui ainakin sanoissa lähes koko arabimaailma ja että Egypti jäi pitkäksi aikaa kiusalliseen diplomaattiseen paitsioon, joka vähensi olennaisesti Egyptin ja koko Camp David-prosessin vaikutusmahdollisuuksia Lähi-idässä.

Yhdysvaltain kannalta asiaa tarkastellen on Lähi-idän tilanteen äärimmäinen kireys koko Camp Davidin jälkeisellä ajalla — ja erityisesti tälle kaudelle sattuneet useat sodat, Iranin ja Irakin välinen konflikti mukaanlukien — ollut otollinen tilaisuus ja sopiva motiivi lisätä jatkuvasti pysyvää sotilaallista läsnäoloaan alueella. Yhdysvallat on myöskin tarmokkaasti pyrkinyt vetämään NATO-liittolaisensa Lähi-itään. Läntisen puolustusliiton joukkojen lisääntyvä läsnäolo Lähi-idän alueella ei ole jäänyt huomaamatta Varsovan liiton maissa. Tämä on kokonaisuudessaan merkinnyt sitä, että Lähi-itä on kiinteämmin kuin koskaan vedetty osaksi koko maailmanpolitiikkaa ja että maailmanpoliittisen tilanteen vuokset ja luotet heijastuvat entistä voimakkaampina myös Lähi-idässä.

Asiallisesti ottaen erillisrauhan tie on jo riittävän selvästi osoittautunut vain konfliktin syvenemiseen vieväksi. Camp David-prosessi ei ole — kuten sitä solmittaessa oletettiin — lähtenyt vyörynomaisesti leviämään alkuperäisten sopijapuolten ohi. Päin vastoin. Tapa jolla Libanon yritettiin sotilaallisella voimalla sitoa osaksi erillisrauhaproessia on sekin jo nyt osoittautunut kestäättömäksi. Lähi-idän nykypäivä osoittaa yhtä selvästi kuin sen historiakin, että verellä ja miekalla piirretyt rajat eivät täälläkään pysy.

Yhdysvaltain ja arabimaiden suhteiden kannalta kehitystä tuskin voi luonnehtia positiiviseksi. Libanonin rauhanturvaoperaatioksi kutsutun osittaisen miehityksen laihat tulokset olivat Yhdysvaltain kannalta mittavin tappio sen viimeaikaisessa Lähi-idän politiikassa. Tappion karvautta lisännee se, että se tuli vaiheessa, jolloin arabirintama oli lyöty hyvin hajalle ja jolloin PLO:n sisäinen kriisi oli vaikeuttanut palestiinalaisten esiintymistä — vaiheessa, jossa porttien Camp Davidin laajentamiselle piti olla auki.

Neuvostoliitto suljettiin Lähi-idän tilanteen selvittelyistä tehokkaasti jo silloin kun Geneven neuvottelut kymmenen vuotta sitten katkaistiin. Tämä on yksi syy siihen, miksi Lähi-idän ongelmien ratkaisuyritykset on viime vuosina liitetty juuri Yhdysvaltojen Lähi-idän politiikkaan.

Yhdysvaltain ongelmia arabien suhteen on lisännyt — ja tulee lisäämään — sen yhä avoimemmat muodot saava sotilaallinen liitosuhde Israelin kanssa. Viime vuoden joulukuussa solmittiin uudelleen jo kerran aikaisemmin neuvoteltu — mutta Libanonin sotaretken ajaksi jäädytetty — sopimus Yhdys-

valtain ja Israelin välisestä strategisesta yhteistyöstä. Tämä sopimus on keskeinen lenkki Yhdysvaltain Lähi-idän kriisitilanteita varten luomassa sotilaallisessa toimintastrategiassa.

Oma näkemykseni on että Israelille on yhtä vaarallista kuin sitä reunustaville arabimaillekin luopua itsenäisyydestään päätöksenteossa, jota lisääntyvä strateginen yhteistyö Lännen johtavan suurvallan kanssa epäi-

lemättä merkitsee. Tätä kautta Lähi-idän ongelmat punoutuvat samaan köyteen muiden kehitysmaiden edessä olevien kysymysten kanssa: kysymykseen joka oli vaikkapa paljon puhutun mutta toistaiseksi vähän kehityksmaille antaneen UKTJ-ideologian taustalla — kysymykseen kehitysmaiden — tässä tapauksessa Lähi-idän valtioiden — oikeudesta itse päättää niin sisäiseen kuin ulkoiseenkin politiikkaansa liittyvistä kysymyksistä.

Silmäyksiä

Anja Lanér-Sihvola

Menneen talven suuri taideseikkailu

Edessäni 25 selkää. Paljaita kuoria, päättömiä, jalattomia, kädetttömiä. Tunnetasapainoni järkkyy. Nuo tyhjäät säkkikangasselät ovat kammottavia ja huvittavia samanaikaisesti. Tämäkö meistä jää jäljelle suuren pamauksen jälkeen vai näin tyhjiäkö me olemme kaiken yltäkylläisyytemme keskellä? Jospa nämäkin olennot tuijottavat persoonattomina lähes toistensa kaltaisina näkymätöntä TV-vastaanotinta kuten toisessa huoneessa ollut Buddha, joka tuijottaa itseään videomonitorista. Värinä tuntuu omassa selkäpiissä, ja sitten tilanne rauhoittuu. Ne ovatkin 25 meditoivaa selkää, jotka ovat saavuttaneet tasapainoisen tilan, tässä ja nyt, hetkessä on ikuisuus. Painun yhä syvemmälle selkien kiehtovaan mysteerioon, kun kiihkeät lapsen kädet tarttuvat minuun ja vetävät ja työntävät kohti uskomatonta löytöään, taulua, jota ei ole. Ohi vilahtavat liekehtivät kollaashit ja hupaisa vartiotorni, ja siinä me olemme minä ja neljä poikaa iät kuudesta yhteentoista, tyhjän taulun edessä. Mustat seinät ja oikein suunnattu niukka valo luo tyhjiydestä tasaisen harmaan taulupinnan illuusion. Käsini täytyy tyhjiyyttä tunnustella useita kertoja, lasten innostuksella ei ole rajoja. Yksitoistavuotias, joka aluksi oli taistellut ensimmäisten taideteosten kohdalla kuin asetuksistaan nyhjäisty virkamies: ei tässä ole mitään järkeä, on täysin upponnut tähän taikuuteen, taiteen uskomaton, yllättävä seikkailu vie oman tajunnan syvyksiin.

Takovat jättiläishahmot vartioivat suuren

salin ovea. Salissa on lasinen iglu, josta ei saa otetta. Se on kova, kylmä ja häikäisevä. Pakenemme portaita ylös. Löytäjän riemunkiljahduksia kuusivuotiaan suusta. — Tyrmäävän räikeät värit seinällä, punaista, sinistä, vihreää. Ja mitä parasta: nurkassa vanha matkalaukku, joka toistaa seinän värit. Tuon laukun minäkin haluaisin. Ei olisi lentokentällä vaikeutta löytää omaansa, ja tiedän kuitenkin, että ulkona on se sovinnaisuuden maailma, johon minäkin kuulun.

Katsomme asematoria suuren, moniosaisen ikkunan läpi, joka on osittain peitetty vanhoilla laudoilla. Laudat tekevät pikkumieheen jälleen suuren vaikutuksen. Olen hänelle hiukan kateellinen, minun seikkailuani kahlitsevat lukuisat arkiset assosiaatiot, pullo näyttää liikaa pullolta, lauta laudalta. Alamme väsyä, tulemme tietoisiksi ajasta, kolmas tunti on kulumassa. Viimeiset salit vain silmäilemme. Hilpeä akvarelliläikkien taulujono täplittää seinää, dekoratiivinen kivikasa lattiaa. Suoran taulun vino viiva jatkaa elämänsä taulun ulkopuolella suorana. Ateneumin mahtavan portaikon lukemattomat portaat alas. Porrasaula on oman lapsuuteni unohtumattomia elämyksiä. Taiteiden talo on komea rakennus, joka vaatii terveitä, väsymättömiä jalkoja. Ymmärsin jo lapsena, ettei taiteeseen ole oikeutia, on vain yhä uusia portaita tasanteelta toiselle.

Kun Ateneumin ovi sulkeutuu jäljessämme välkehtii mielessämme elämysten runsas kirjo. Ulkona humisee liikenteen katkeamaton virta. Kaupunki näyttää säkenöivämmältä, jännittävämmältä kuin aikoihin. Mielen pohjalla säteilee lämmintä valoaan hehkuva määnyn siitepöly. Elämä sykkii voimakkaana kaupungin sydämessä. Mutta minä haluaisin vielä palata takaisin Arsiin ja vapauttaa suuret tyhjäät valkeat taulunpohjat painavien kivien ikeen alta. On synti, että ihmisten luovuus tukahdutetaan, eivätkä voimat riitä vapauteen murtautumiseen.

Kirjoittajat:

Kari E. Turunen, FL, Jyväskylän yliopisto, Filosofian laitos

Timo Airaksinen, professori, Helsingin yliopisto, Filosofian laitos

Pirkko Anttila, toimistopäällikkö, Kouluhallitus

Henrik Stenius, tutkija, historiantutkimus- ja dokumentaatiolaitos,
Helsingin yliopisto

Urpo Harva, professori, Lohja

Terttu Arajärvi, lastenpsykiatrian professori, Helsingin yliopisto

Pertti Multanen, tutkija, kehitysmaainstituutti, Helsingin yliopisto

Anja Lanér-Sihvola, taideaineiden opettaja, Kuntokallio-opisto

